

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta
Ústav translatologie

Bakalářská práce

Alena Schindlerová

Komentovaný překlad: Un niño con autismo en la familia, Guía
básica para familias que han recibido un diagnóstico de autismo
para su hijo o hija

Annotated translation: Un niño con autismo en la familia, Guía
básica para familias que han recibido un diagnóstico de autismo
para su hijo o hija

Vedoucí práce: Mgr. Vanda Obdržálková, Ph.D.

Praha 2014

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce Mgr. Vandě Obdržálkové, PhD. za její vedení, cenné rady a připomínky, které mi poskytla během psaní této práce. Také děkuji Bc. Pavle Freitingerové za poskytnutí konzultací problematiky PAS.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 7. 11. 2014

.....
Alena Schindlerová

Abstrakt

Tato práce se skládá ze dvou částí: praktické a teoretické. Praktickou část tvoří překlad úvodu a tří následujících kapitol z příručky pro rodiče autistického dítěte *Un niño con autismo en la familia, Guía básica para familias que han recibido un diagnóstico de autismo para su hijo o hija*, která byla publikována Univerzitním institutem pro společenskou integraci INICO. Příručka se věnuje problematice vnitřního přijetí diagnózy a podává základní informace a PAS. Překlad probíhal ze španělštiny do češtiny. Teoretická část obsahuje komentář překladu, v němž jsou na základě překladatelské analýzy originálu diskutovány aplikované překladatelské postupy, problémy, které se při překladu vyskytly, a jejich řešení.

Klíčová slova: překlad, analýza, funkční přístup, překladatelské problémy, typologie překladatelských posunů, poruchy autistického spektra (PAS), rodič, dítě

Abstract

The thesis consists of two parts: practical and theoretical. The practical part contains the Czech translation of the introduction and the first three chapters of the Spanish parents' guide to autism *Un niño con autismo en la familia, Guía básica para familias que han recibido un diagnóstico de autismo para su hijo o hija*. The book published by The Institute on Community Integration (INICO) deals with difficulties of the inner acceptance of the diagnosis and provides basic information on autism spectrum disorder (ASD). The theoretical part includes the translation commentary where the applied translation procedures, translation problems encountered while translating and their solutions are discussed on the basis of the translation analysis of the original text.

Key words: translation, translation analysis, functional approach, translation problems, typology of translation shifts, autism spectrum disorder (ASD), parent, child

Obsah

1. Úvod	1
2. Text překladu.....	2
3. Komentář	35
3.1 Překladatelská analýza výchozího textu.....	35
3.1.1 Typologické vymezení komunikátu	35
3.1.2 Faktory vnětextové	37
3.1.2.1 Vysílatel, jeho motivace a intence	37
3.1.2.2 Adresát	38
3.1.2.3 Médium	38
3.1.2.4 Místo	39
3.1.2.5 Čas	39
3.1.2.6 Funkce textu.....	40
3.1.3. Faktory vnitrotextové	40
3.1.3.1. Téma a obsah	40
3.1.3.2. Presupozice	41
3.1.3.3. Kompozice	41
3.1.3.4 Neverbální prostředky.....	42
3.1.3.5 Lexikum	42
3.1.3.6 Syntax	43
3.1.3.7 Suprasegmentální prvky	44
3.2 Metoda překladu.....	47
3.3 Analýza překladatelských problémů a jejich řešení.....	48
3.3.1 Rovina lexikální.....	48
3.3.1.1 Terminologie.....	48
3.3.1.2 Substantiva vespolná a obourodá.....	52
3.3.1.3 Jazyková klišé	54

3.3.2 Rovina syntaktická	55
3.3.2.1 Souvětí, odstavec, organizace informačních jednotek	55
3.3.3 Rovina mimojazyková a formální	59
3.3.3.1 Odrážky	59
3.3.3.2 Uvozovky	60
3.3.4 Typologie překladatelských posunů	61
3.3.4.1 Transpozice	61
3.3.4.2. Kondenzace	62
3.3.4.3. Diluce	63
3.3.4.4. Zeslabování	63
3.2.4.5 Explicitace	64
3.3.4.6 Modulace	65
3.4 Pragmatika v překladu – řešení dalších překladatelských problémů	67
3.4.1 Oslovování příjemce	67
3.4.2 Návaznost odpovědí v textu na otázky v nadpisu	69
3.4.3 Zachování jednotnosti v textu	69
3.4.3.1 Nejednotnost v užívání hesel a vět v odrážkách	69
3.4.3.2 Nejednotnost ve způsobu uvádění měst	70
3.4.3.3 Nejednotnost v užívání slovesných osob	70
4. Závěr	72
Bibliografie	73
Příloha – výchozí text	76

1. Úvod

Cílem této práce je funkční převedení několika kapitol z příručky pro rodiče autistického dítěte *Un niño con autismo en la familia, Guía básica para familias que han recibido un diagnóstico de autismo para su hijo o hija* publikované Univerzitním institutem pro společenskou integraci INICO ze španělského do českého jazyka. Během procesu překladu bylo nutno vzít v úvahu rozdíl mezi španělskou a českou kulturou a vyjadřovacími možnostmi každého z jazyků. V identifikaci potenciálně problematických míst napomohla komplexní analýza výchozího textu, která také byla jedním z východisek pro výběr adekvátní možnosti překladu, nabízel-li jich text několik. Během překladu bylo nezbytné konzultovat odborné publikace vztahující se k tématu překladu, k jazykovým otázkám či problematice překladu jako takové. Metodika překladu a aplikované postupy budou vysvětleny v komentáři, který poslouží také jako nástroj obhajoby řešení komplikovaných nebo potenciálně sporných pasáží, které se v komunikátu vyskytly.

2. Text překladu

ÚVOD

Víme, že v této chvíli máte mnoho nezodpovězených otázek. Doufáme, že vám tato příručka poskytne odpovědi alespoň na některé z nich a že vám dodá naději a chuť se svým dítětem pracovat. Nabízíme vám pomocnou ruku. Nezapomeňte, že v tom nejste sami.

Všimněte si, že se v této příručce na matku a otce obracíme v množném čísle, neboť tato příručka byla napsána pro vás, pro oba rodiče. Víme totiž, že starosti, obavy, pochyby i zájem sdílíte. Pokud tedy v této příručce hovoříme o „rodiči/rodičích“, vězte, že tím myslíme otce i matku, nebo pouze jednoho z vás, pokud nemáte partnera/partnerku.

V této příručce najdete mnohé z dotazů, které nám kladou znepokojení rodiče od chvíle, kdy byla u jejich dítěte diagnostikována porucha autistického spektra, až do doby, kdy dítě dosáhlo věku 6 let. Právě na toto období se naše příručka zaměřuje. Je možné, že zde odpovědi na své vlastní otázky nenajdete, ale poradíme vám, kde je hledat.

Příručka je psána formou otázek rodičů a odpovědí na ně. V odpovědi jsou vždy obsaženy jasné, aktuální a vědecky ověřené informace. Najdete zde také osobní zkušenosti ostatních rodičů, o kterých se domníváme, že by vám mohly být k užitku.

Kapitoly jsou řazeny tak, aby mapovaly cestu, kterou se pravděpodobně vydáte, abyste porozuměli tomu, co se s vaším potomkem děje a jak se k nastalé situaci postavit čelem. V **1. kapitole** se podíváme na poruchy autistického spektra obecně, ve **2. kapitole** se zaměříme na pocity rodičů a na způsob, jakým se s novou situací nejlépe vyrovnat. Ve **3. kapitole** se budeme věnovat tomu, jak vás mohou podpořit ostatní členové rodiny (sourozenci, prarodiče, přátelé) a jak se mohou aktivně zapojit do výchovy vašeho potomka. **Kapitola 4. a 5.** na sebe tematicky navazují. První z nich

pojednává o léčbě poruch autistického spektra, druhá o domácích výukových strategiích a technikách, jak zvládat chování dítěte. V poslední, **6. kapitole** vám poskytneme přehled o tom, jaké jsou možnosti školní docházky a vzdělávání vašeho dítěte v období věku do 6 let.

Na konci příručky najdete přílohy s doplňujícími informacemi o diagnóze vašeho dítěte, které byste měli znát, a seznam internetových odkazů užitečných pro rodiče dítěte s poruchou autistického spektra.

Právě se vydáváte na cestu, kterou jste pravděpodobně neplánovali, ale víme, že po této cestě nepůjdete sami, že ze svého dítěte budete mít radost a že se všechno naučíte.

Autoři

Salamanca, říjen 2007

„To nejhorší už máme za sebou, teď už bude jenom líp.“

(Matka 5leté holčičky, Valladolid)

1. kapitola

PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA (PAS)

Be4 07 ● ● ●

„Čím víc toho víte o problematice PAS a o tom, jak můžete své dceři pomoci, tím méně máte obav a vše zvládáte lépe.“

(Matka 4leté holčičky, Ávila)

Od doby, kdy jste si začali všimnout, že s vaším dítětem něco není v pořádku, jste jistě prožili chvíle plné velké nejistoty a pocitů vlastního selhání. Většina rodičů si prošla tím samým. Začali pozorovat, že dítě svým chováním vybočuje z normálu, že se svými hrami, způsobem řeči a jednáním s okolím liší od svých vrstevníků. Sledovat tuto odlišnost na vlastní oči je těžké – vyvolává to ve vás úzkost, strach a obavy. Jistě jste pocítili, že potřebujete pomoc.

Dnes však nejistota z toho, že nevíte, co se děje, zmizela. Právě vám sdělili diagnózu vašeho dítěte. Už víte, co mu je, a můžete s tím začít něco dělat. Možná jste vystrašení, mrzutí nebo zklamaní, ale to je zcela normální.

Teď tedy začnete získávat informace o diagnóze svého dítěte a začnete znovu objevovat naději a víru, protože osoby s poruchou autistického spektra mají svou přítomnost i budoucnost. Život nekončí, naopak, začíná se ubírat novou cestou. Nezapomeňte, že je to stále totéž dítě a že vás má rádo. Jeho odlišnost z něj neudělala nikoho jiného, zůstává i nadále tím dítětem, které milujete.

CO JSOU PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA (PAS)?

Výraz „porucha autistického spektra“ neboli PAS je termín, který označuje soubor poruch a poškození mozkových funkcí ovlivňujících vývoj dítěte. Stupeň postižení jedince se liší případ od případu, existují děti

s lehčími a těžšími formami vývojového postižení, proto se hovoří o tzv. spektru neboli souboru poruch různého stupně.

Mezi poruchy autistického spektra řadíme Aspergerův syndrom, autismus, dětskou desintegrační poruchu, pervazivní vývojovou poruchu nespecifikovanou a Rettův syndrom. Tyto názvy mohou vypadat poněkud složitě, ale chceme, abyste je znali a uměli je správně používat v závislosti na diagnóze svého dítěte.

Zastřešujícím výrazem „poruchy autistického spektra“ nebo PAS rozumíme celkovou skupinu anomálií vznikajících na základě souboru poruch. Proto budeme v souvislosti s diagnózou vašeho dítěte na dalších stránkách příručky užívat právě termín PAS.

CHCETE ŘÍCT, ŽE MÉ DÍTĚ JE AUTISTA?

Autismus je na škále poruch autistického spektra jen jednou z možností. Jedná se o poruchu ovlivňující vývoj dítěte v oblasti komunikace, řeči, sociální interakce, hry a také jeho schopnosti přizpůsobit se změnám nebo novým situacím a schopnosti situačního chování. Autismus i poruchy autistického spektra vznikají v důsledku poškození mozku. Přesná lokalizace poškození ovlivňujícího vývoj mozku je však stále ještě předmětem výzkumu.

Jistě se vám vybaví i další typy postižení, které jsou, na rozdíl od autismu, identifikovatelné hned po narození dítěte, například vrozená slepota, poruchy smyslových orgánů, genetické poruchy atd. Charakteristické autistické chování se ve většině případů objeví zhruba ve věku 18 měsíců nebo před dovršením druhého roku života.

JAK SE PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA PROJEVUJÍ? JAKÉ JSOU JEJICH RYSY?

Poruchy autistického spektra se u dítěte projevují následujícím způsobem:

- Poruchy nebo obtíže v oblasti komunikace a řečového vývoje:
 - opožděný vývoj řeči či její úplná absence,

- obtíže se započítím či ukončením konverzace,
 - opakované užívání stejných slov nebo slov, která spolu vzájemně nesouvisejí,
 - neumí si spontánně hrát, u některých dětí není rozvinuta schopnost hry nápodobou,
 - malá slovní zásoba pro vyjádření svých přání,
 - způsob hraní a řeč neodpovídají věku dítěte.
- Poruchy nebo obtíže v oblasti sociální interakce a vztahů s ostatními osobami:
 - omezený oční kontakt, mimika a gesta,
 - snížená schopnost započítí hry a sdílení svých zájmů s dalšími dětmi nebo dospělými,
 - charakter jeho oblíbených her může být podivný nebo velice osobitý, avšak téměř vždycky samotářský,
 - schopnost zapojit se do skupinových her s ostatními dětmi je nižší než u jeho vrstevníků,
 - schopnost sociální interakce neodpovídá věku.
 - Poruchy nebo obtíže v oblasti chování, zájmů a činností:
 - úzkost z částí předmětů nebo nadměrný zájem o ně,
 - stereotypní, opakované pohyby rukou či těla,
 - potřeba dodržovat neměnné rituály,
 - omezený okruh oblíbených potravin a her, nesnášenlivost určitých materiálů,
 - přehnané lpění na jedné činnosti,
 - nízká schopnost změnit činnost či přizpůsobit se změnám ve svém okolí.

Tyto obtíže vás mohou vystrašit, ale nebojte se. Vaše dítě se raduje a baví stejně jako ostatní děti. Buďte si jistí, že k vám i k blízkým cítí náklonnost. Stejně jako ostatní děti se potřebuje naučit pravidlům a znát meze. Pomůžte, když mu ukážete různé způsoby, jak komunikovat se svým okolím a jak si hrát s hračkami i lidmi.

VÍ SE, CO PAS ZPŮSOBUJE?

Několik vědeckých studií prokázalo přítomnost abnormalit ve struktuře, funkci, velikosti a tvaru některých částí mozku. Také je známa existence genetického faktoru, který by se spolu s vlivem prostředí mohl výrazně na vzniku autismu podílet, doposud však tato skutečnost nebyla s přesností prokázána. Jedna věc je ale jistá - neexistuje nikdo, kdo by byl stavem vašeho dítěte vinen.

JSOU PAS NEMOC?

Někteří lidé mohou autismus považovat za nemoc. Vhodnější by však bylo brát osoby s PAS jako osoby s vývojovou vadou mozku, která postihuje jejich komunikační a sociální dovednosti.

Prozatím není možné říci, že tato vada někdy během života dítěte zmizí, tak jako to nelze říci u ostatních genetických poruch (např. u Downova syndromu). Stejně jako u mnoha dalších vývojových poruch se stav může v mnoha ohledech zlepšit.

*„Nejvíc oceňuji to, že mi řekli pravdu, včetně toho,
že se autismus nedá vyléčit.“*

(Matka 5leté holčičky, Valladolid)

PAS JSOU TEDY NELÉČITELNÉ?

Poruchy autistického spektra možné léčit je a léčit by se měly. Díky léčbě se totiž obtíže dětí mohou zmírnit. Včasná diagnostika a vhodná léčba jsou pro další rozvoj vašeho dítěte nesmírně důležité. Existují různé výukové a podpůrné metody, které pomáhají u většiny osob s poruchami autistického spektra dosáhnout uspokojujících výsledků.

Vědomí, že poruchy autistického spektra zcela vyléčit nelze, vám dovolí této skutečnosti čelit a vložit naději do léčby, která by mohla stav vašeho dítěte alespoň zlepšit. Nespoléhejte se na údajně zázračné léky. Jen vyvolávají v rodičích i dětech nejistotu a zklamání.

JE MOŽNÉ ZJISTIT, JESTLI BUDE NAŠE DÍTĚ NORMÁLNÍ, MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ NEBO RETARDOVANÉ?

Dovednosti, inteligence a chování se u jednotlivých dětí trpících PAS, stejně jako u ostatních dětí, liší. Některé jsou šikovnější než ostatní. Mentální retardaci trpí až 75 % dětí s PAS. Rozvoj intelektuálních schopností lze však podpořit včasnou diagnostikou poruchy a tím, že bude problému věnována pozornost od samého počátku.

Je také známo, že 10 % osob s PAS má mimořádnou paměť nebo nadání v oblasti umění, hudby či aritmetických výpočtů. Takové případy se tedy objevují spíše jen výjimečně. Jejich dovednosti se projevují velice brzy a rozvíjejí se až do věku 10 nebo 11 let.

Děti s lépe rozvinutými řečovými schopnostmi se rozvíjejí snadněji. Jejich zájem se ale obvykle omezí jen na několik oblastí a těžko uchopitelná jsou pro ně abstraktní témata. Problémy ve škole mají téměř všechny děti s PAS.

BUDE SE NAŠE DÍTĚ MOCT UČIT NOVÝM VĚCEM?

Samozřejmě, že ano. Schopnost učit se mají stejně jako všichni lidé i osoby s PAS. Musíte mít však na paměti, že jejich intelektuální, jazykové a sociální dovednosti důležité pro jakékoli učení mohou být omezené.

Všechny děti trpící PAS vyžadují čas, hodně trpělivosti a profesionální přístup zkušených pracovníků, kteří jsou schopni porozumět obtížím každého dítěte a najít nejvhodnější výukové metody a způsob, jak ho podpořit.

Pamatujte, že v průběhu života vaše dítě nebude dělat pouze pokroky, ale dostaví se i chvíle stagnace. Když se ale na jeho život podíváte jako na celek, zjistíte, že se neustále učí novým věcem a zlepšuje se.

NAŠE DÍTĚ MÁ ASPERGERŮV SYNDROM. LIŠÍ SE NĚJAK OD PAS?

V současnosti se diskutuje o tom, jestli je Aspergerův syndrom pouze lehkou formou autismu, nebo jestli se jedná o dva rozdílné typy poruch. Termínem Aspergerův syndrom se označuje diagnóza osob trpících PAS, u kterých se neprojevují výraznější poruchy řeči a obvykle ani mentální

retardace. Mezi typické projevy se řadí obtížné navazování sociálního kontaktu s ostatními dětmi a dospělými, omezené zájmy a nedostatek představivosti při hrách.

JSOU VŠECHNY DĚTI S PAS STEJNÉ?

Vlastnosti i potřeby jednotlivých dětí se liší, přestože mnoho dětí s PAS se chová a projevuje obdobně. Proto je potřeba přistupovat ke každému dítěti individuálně. Nesrovnávejte svého potomka s ostatními dětmi, nejvíce mu pomůžete, když si uvědomíte, jaké jsou jeho silné a slabé stránky.

Možná jste o dítěti nebo dospělém s PAS slyšeli nějakou šokující nebo dokonce děsivou historku, vezte však, že ne všechno je pravda. V následujícím oddíle uvedeme nejčastější mýty o dětech trpících PAS:

Není pravda, že:

- Jsou takové, protože je rodiče nemají rádi.
- Nikdy se nedívají do očí.
- Jsou takové, protože jsou vzpurné. Jejich chování je důsledkem vzdoru.
- Pokud dělají pokroky, znamená to, že už nemají PAS.
- Nikdy nebudou mluvit.
- Existují zázračné léčebné metody.
- Až na to podivné chování jsou to normální děti.
- Nejsou schopné projevit svou náklonnost ani ji opětovat.
- Nechtějí, aby se jich někdo dotýkal, objímal je nebo hladil.
- Nechtějí mít kamarády.
- Nikdy nenavážou vztah se svými spolužáky ani s dospělými.
- Jsou to manipulátoři. Umějí mluvit, ale nechtějí.
- Nikdy se neusmívají.
- Nevnímají přítomnost ostatních lidí.

Informace z této kapitoly najdete shrnuty v krátkém závěrečném resumé níže.

SHRNUTÍ

PAS jsou poruchy raného vývoje dítěte, které ovlivňují komunikační schopnosti a řeč dítěte, jeho schopnost sociální interakce nebo rozmanitost zájmů a her.

Poruchy a obtíže vznikající v souvislosti s PAS jsou způsobeny dosud nepříliš prozkoumanými změnami v některých částech mozku a v jeho fungování. Na tom, že dítě trpí PAS, rodiče nenesou žádnou vinu.

Mnoho lidí mylně považuje PAS za nemoc, uvážíme-li však jejich projevy, jako vhodnější než nemoc se jeví označení porucha. PAS nelze vyléčit. Vhodná léčba však může některé obtíže překonat a stav dítěte postupně zlepšit.

Poměr dětí bez mentální retardace vzhledem k těm, u nichž se projevuje, je 1:4. Všechny děti s PAS mají schopnost učit se. S procesem učení je tedy vhodné začít co nejdříve.

Seznamte se prosím s obsahem dalších kapitol, toho, co byste měli vědět, je ještě hodně. Udělejte si s partnerem/ partnerkou na sebe čas a mluvte spolu o svých pocitech, strachu a obavách.

Ve **2. kapitole** se dočtete o tom, jak reagovali někteří rodiče, když se dozvěděli diagnózu svého dítěte, ale hlavně zde najdete strategie, které by vám mohly pomoci se s touto novou situací vyrovnat.

2. kapitola
POCITY RODIČŮ

V této kapitole se budeme zabývat emocemi, které v nové životní situaci prožíváte. Pro žádného rodiče není snadné, když se dozví, že jeho dítě trpí nějakým druhem poruchy. Dostaví se příval emocí a pochyb.

Podobné pocity jako vy zažilo mnoho rodičů. A právě oni mohou chápat a sdílet vaše úzkosti a obavy. Proto vám radíme, abyste vyhledali další rodiče v podobné situaci nebo asociaci rodičů, kteří by vás podpořili. Na situaci, v níž jste se ocitli, neexistuje žádná „správná“ reakce, a proto k sobě nebudte tvrdí. Dejte si čas na to, abyste pochopili, co se děje, a mohli jít s optimismem dál.

„Ceníme si toho, že nám lékař řekl pravdu.

Z počátku jsme se utápěli v pochybách, nejistotě, neznalosti...

Slýchávali jsme neznámá slova, kterým jsme nerozuměli.

Na naše dotazy nikdo neodpovídal.

Nikdo nám nevysvětlil, co vlastně dceři je.

Jediná odpověď, které se nám na naše bezpočetné

otázky dostávalo, byla: nevíme.

Pak nám řekli, že nás chtěli ušetřit trápení.

Spletli se.

Horší bylo nevědět, pravda je strašná a bolestivá,

ale bez ní není možné postavit se k situaci čelem a jít dál.“

(Matka 4leté holčičky, Zamora)

JAK SE RODIČE DĚTÍ S PAS CÍTÍ?

Většina rodičů z počátku pociťuje strach, nejistotu, vztek a úzkost. Popisují také, že:

- si přáli, aby to byl jen zlý sen,
- byli v šoku,
- nemohli sdělení lékařů rozumět,
- nechtěli věřit tomu, že by se to mohlo stát jejich dítěti,
- si přáli rychle odejít a už dál neposlouchat,
- cítili nepopsatelnou bolest, která byla spíše než fyzickou bolestí, bolestí srdce nebo duše,
- si připadali jako by měli noční můru, ze které se nemohou probudit,
- pocítili strašný vztek a chuť najít nějakého viníka.

Jak vidíte, nejste jediní, kdo zakoušejí nebo zakusili takové pocity. To, že vás po zjištění diagnózy vašeho potomka naplnily protichůdné pocity, myšlenky a emoce, je přirozené. Abychom vám pomohli zpracovat vaše momentální emoce a lépe jim porozumět, rozebereme, jakým způsobem nejčastěji reagovali ostatní rodiče. Jistě vám to bude k užítku.

1. ZMATEK: Při obdržení diagnózy svého dítěte cítilo mnoho rodičů zmatek. To je normální. Termín „poruchy autistického spektra“ nepatří ke všeobecně známým, a proto vyvolává pochyby.

Pravděpodobně jste se ptali: „Co to znamená?“ Valná většina rodičů to stejně jako vy nevěděla a všechno se postupně dozvěděla tak, že sháněla informace, kde se dalo.

„Jak asi předpokládáte, je to těžká situace.

*Doma v podstatě neřešíte nic jiného a
nemůžete to dostat z hlavy.*

Ale samozřejmě přijdou i dobré dny.

Hodně záleží na tom, jak to s vaší dcerou zrovna vypadá.“

(Matka 7leté holčičky, Palencie)

2. BEZMOC: Poté, co vám sdělili diagnózu dítěte a nastínili vám její povahu i důsledky, které z této poruchy vyplývají, cítili jste se možná bezmocní, bez možnosti změnit to, co se přihodilo.

I když není ve vaší moci stav potomka změnit, měli byste vědět, že mu pomoci můžete, a hlavně, že vy sami jste pro jeho léčbu a budoucnost důležití.

3. ZLOST A VZTEK: Jsou to běžné pocity, které se dostávají ve chvílích, kdy jste nuceni čelit nečekané, bolestné situaci. Někdy se rodiče snaží najít viníka nebo někoho, kdo je za stav dítěte zodpovědný. Obviňují pediatra, učitelku nebo sebe navzájem z toho, že si ničeho dříve nevšimli.

Můžete si být jisti, že stav vašeho dítěte nesouvisí s tím, co jste jako rodiče dělali nebo zrovna nedělali. Za to, co se přihodilo, nenese nikdo odpovědnost. Zbytečným hledáním viníka ztrácí rodiče čas a energii, které potřebují na to, aby pro své dítě našli pomoc a podporu.

4. DOJEM ZTRÁTY KONTROLY NAD VLASTNÍM ŽIVOTEM: Poté, co vám sdělili diagnózu vašeho dítěte, jste mohli cítit, že jste ztratili kontrolu nad vlastním životem. Z počátku to vypadá, že není jasné, co máte dělat nebo za kým jít. Buďte ale klidní, protože je toho zapotřebí mnoho. Nejdříve musíte mít jasno ve věcech ohledně diagnózy vašeho dítěte. Pamatujte, že jste to vy, kdo může a má právo o vašem dítěti i rodině rozhodovat.

MĚLI JSME SI TOHO, ŽE NĚCO NENÍ S NAŠÍM DÍTĚTEM V POŘÁDKU, VŠIMNOUT DŘÍVE?

Odpověď zní ne, anebo že nestojí za to řešit „co by kdyby“. Většina rodičů pozorně sleduje, co se děje s jejich dcerou či synem, všímají si změn a odlišností tak, jako jste to dělali vy. Nicméně o vývoji dítěte nemůžete vědět všechno.

O PAS se toho moc neví, a proto jste udělali dobře, když jste vyhledali odborníka, aby vám pomohl stavu vaší dcery či vašeho syna porozumět. V současné době se výzkum PAS odvíjí na bázi experimentů, tzn. testují se metody, které by včas odhalily tento druh poruch. Ty by se pak používaly při pediatrických prohlídkách a uplatnily by se při rozpoznávání případů PAS.

Čím dříve rodina obdrží celkové hodnocení stavu dítěte, tím lépe bude moct dítěti porozumět. Odborná pomoc je pro získání informací o PAS a jejich pochopení prospěšná pro všechny rodiče.

JE MOŽNÉ TO VŠECHNO PŘEKONAT? CO DĚLAT, ABYCHOM SE CÍTILI LÉPE?

Na to, jak čelit situaci, neexistuje žádný osvědčený recept. Je však dokázáno, že první krok k tomu, abyste se vyrovnali se situací, uděláte, když porozumíte vlastním pocitům a přijmete je. Nikdo by se neodvážil tvrdit, že přijmout diagnózu potomka je snadné.

Většina rodičů starších, dospívajících nebo již dospělých dětí přiznává, že se začala cítit lépe a smířovat se s novou situací díky podpoře rodiny, přátel a dalších rodičů dětí s PAS. Vyhledávat podporu rodičů dětí s PAS je pro vás důležité. Existují asociace, které nabízejí emocionální podporu, informace, prostředky a možnosti léčby.

Budete mít možnost vyslechnout a sdílet užitečné zkušenosti, které obohatí výchovu vašeho dítěte a péči o něj. Pamatujte, že porucha autistického spektra u vašeho dítěte představuje výzvu, na kterou můžete reagovat jako rodina. Hledejte podporu a využijte svých vlastních sil.

*„Ono je nejlepší, když se s tím všichni smíří,
když přijmou realitu co nejdříve, protože tak to prostě je, a když si na každé
špatné prožité chvílce nebo situaci najdou něco dobrého, protože jejich dítě,
stejně jako naše,
není ani lepší ani horší než ostatní. Jsou prostě takové, jaké jsou.
Ať své dítě nesrovnávají s ostatními dětmi; všichni – děti i dospělí – máme
své dobré i špatné stránky a mají je i děti s PAS.“*

(Matka 5leté holčičky, Valladolid)

CO JE V TUTO CHVÍLI VHODNÉ UDĚLAT?

- **MLUVIT O TOM, CO SE DĚJE:** Když budete mluvit, budete mít pocit, že vám někdo naslouchá a že na to nejste sami. Nezapomínejte, že lidé ve vašem okolí (partner, rodina, přátelé atd.) nemohou vědět, kvůli čemu máte lepší, nebo horší náladu. Pokud jste měli s dítětem těžký týden nebo potřebujete pomoci, řekněte jim to. Když budete mluvit, získáte větší jistotu, že ostatní chápou, proč se chováte tak či onak.
- **DBÁT NA SVÉ ZDRAVÍ A PSYCHICKOU POHODU:** Ve chvílích, kdy jste vystaveni psychickému tlaku a stresu, jsou fyzická kondice a zdraví důležité. Pokud budete dbát o své zdraví, budete snáze čelit složitým situacím a navíc se vyhnete dalším obavám.
- **MYSLET A PŘISTUPOVAT KE VŠEMU POZITIVNĚ:** Stavte se ke všemu pozitivně i v těch nejtěžších, nejbolestnějších a nejzmatenějších okamžicích; problémy tak vyřešíte snáze a neztratíte naději a víru ve chvíli, kdy ji potřebujete nejvíce.

Myslet pozitivně neznamená slepě věřit, že se vše samo zázračně vyřeší, ale věřit, že se najde pro danou situaci to nejlepší řešení. Když se budete ke všemu stavět čelem, pozitivně a s energií, zvládnete se s problémy lépe vypořádat.

- **HLEDAT OPORU VE SPOLEČNOSTI:** Oporou ve společnosti rozumějte pomoc lidí ve vašem okolí. Každý z nich vám tuto pomoc může poskytnout jiným způsobem:
 - blízcí příbuzní tím, že vás vyslechnou,
 - prarodiče tím, že vám pomohou s péčí o dítě s PAS nebo o ostatní potomky,
 - ostatní rodiče dětí s PAS tím, že s vámi budou sdílet vlastní životní zkušenosti,
 - spolehlivá paní nebo slečna na hlídání tím, že vám díky ní zbude čas na další osobní nebo rodinné aktivity,
 - psycholog tím, že vás podpoří v těžkých chvílích,
 - kolegové tím, že vás vyslechnou a budou pro vás mít porozumění,

- kterákoli osoba tím, že vám pomůže s domácími pracemi – tak toho na vás nebude přespříliš.
- HLEDAT SLUŽBY A PROSTŘEDKY: Co nejdříve byste se měli seznámit se službami, které jsou pro vás a vašeho potomka k dispozici. Pomoc můžete najít u odborníků nebo institucí, kteří vám dodají pocit, že někam patříte, a naději na to, že vaše dítě bude mít budoucnost.
- BÝT TRPĚLIVÍ: Někteří rodiče tvrdí, že to, co je trpělivost, poznáte až s postiženým dítětem. Mějte trpělivost se svými emocemi, prvotní pocity nezmizí přes noc – vyčkejte a budete se cítit lépe.

Pokuste se být trpěliví ohledně učení svého dítěte, jeho obtíží i jeho kroků vpřed. Mějte trpělivost s ostatními potomky, nechte jim čas, aby se s novou situací srovnali, a nezapomínejte na to, že i oni vás potřebují.
- PŘIPOJIT SE K NĚKTERÉ Z ASOCIACÍ: Kontakt s dalšími rodinami přináší obohacující zkušenosti a velice důležitý zdroj sociální a emocionální opory. Rolí asociací je reprezentovat rodiče dětí s PAS ve společnosti, podněcovat vylepšení zákonů nebo služeb a získat podporu a pozornost státu.

Neizolujte se: systematicky hledejte pomoc na všech úrovních, bude pro vás do budoucna užitečnou podporou.

„Spíš než nějaké rady pomůže, když někoho kontaktujete.

Každé dítě je jiné

a my sdílíme jenom to, co je v jejich jedinečných světech podobné.

Cesty nás rodičů nejsou stejné,

protože ani naše děti nejsou stejné.

V tom pomoci nemůžu, protože to prožívám jinak než vy.

Kdykoli vás vyslechnu, takže až budete potřebovat, tak mi zavolejte.

Pro rodiny je důležité vědět, že nejsou samy

a že jim někdo naslouchá.“

(Matka 7letého chlapečka, Kantábrie)

Jak vidíte, existují různé formy podpory. Pokaždé vyhledejte takovou, která vám bude v daném okamžiku vyhovovat. Když vyhledáte pomoc, umožní vám to jako rodiči růst a posouvat se dál, tak na to nezapomínejte.

CO NÁS ČEKÁ V BUDOUCNU?

Čeká vás mnoho výzev i zážitků. Pokud však budete mít oporu ve společnosti a budete pro sebe i své dítě využívat všech dostupných prostředků, bude pro vás všechno jednodušší.

Asi vám teď připadá, že už nikdy nebudete žít tak jako předtím. Částečně to tak je, budoucnost se bude odehrávat ve znamení učení, vytrvalosti, trpělivosti i uspokojení. Budete stále rodiče se vším všudy, stejně jako ostatní rodiče máte právo mít strach, mýlit se, cítit se unavení, frustrovaní nebo bezradní. Kvůli tomu, že vaše dítě vyžaduje speciální zacházení, ze sebe nemusíte dělat „superrodiče“. Rodičovství si užívejte, ale pamatujte na to, že máte právo být unavení a frustrovaní.

„Řekl nám (lékař), ať se nevzdáváme,

že je občas potřeba zabojovat,

protože se její stav bude postupně zlepšovat i když třeba pomalu.

Že se máme pro dobro naší dcery stále dívat jen vpřed.“

(Matka 5leté holčičky, Valladolid)

SHRNUTÍ

Počáteční pocity nejistoty, bezmoci, zlosti nebo vzteku a dojem, že ztrácí půdu pod nohama, si prožila většina rodičů dětí s PAS. Pro rodiny bývají nejtěžší první chvíle. Až za nějaký čas i rodiče sami obvykle cítí zlepšení a pokrok.

Je známo, že lze tuto situaci překonat a postupně diagnóze dítěte porozumět. Toho můžete docílit tak, že budete o problému mluvit, pozitivně myslet, hledat podporu u lidí ve svém okolí nebo se informovat o službách, které vaše dítě potřebuje.

Důležité je také, abyste nezapomínali sami na sebe; buďte trpěliví a dbejte o své zdraví. Neizolujte se a když bude potřeba, vyhledejte nějakou oporu. Velice užitečná vám bude zejména opora dalších rodičů dětí s PAS, kteří s vámi mohou sdílet zkušenosti, pocity i informace. Vyhledejte profesionály a odborníky, kteří vám budou umět naslouchat a poradit, jak s vaším dítětem pracovat.

Je vědecky dokázáno, že společenská podpora u rodičů odbourává stres. V budoucnosti prožijete mnoho hezkých chvil. Projdete si těžkými okamžiky, ale odměna bude stát za to, abyste bojovali. Je důležité, abyste dceřinu/synovu diagnózu sdělili lidem, kteří vás mají rádi a podporují vás. Pokud jste z toho nesví, poradíme vám, jak tu zprávu zbytku rodiny oznámit.

Pokračujte v četbě, v další kapitole získáte informace o tom, jak zvládnout některé situace, které v rodině nastanou.

3. kapitola

RODINA: JEJÍ PODPORA A AKTIVNÍ ÚČAST NA VÝCHOVĚ DÍTĚTE

Možná se ptáte, jestli je nezbytné diagnózu vaší dcery nebo vašeho syna sdělit sourozencům, prarodičům a přátelům. Oznámení diagnózy v rodinném kruhu má své pozitivní stránky:

- vaši blízcí pochopí, že „podivný“ nebo „vzpurný“ způsob chování a řeči vašeho dítěte je důsledkem poruchy a ne špatné výchovy nebo toho, že by se dítě nechtělo bavit a hrát si jako ostatní,
- pokud je budete informovat o poruchách autistického spektra a později také o tom, co děláte, abyste vašeho potomka podpořili, rodina potáhne za jeden provaz; všichni se tedy budou chovat stejně, a to prospěje procesu učení vašeho dítěte,
- v raných letech vašeho dítěte, se rodina a přátelé mohou stát zdrojem emocionální opory a pomoci s péčí o dítě; tím vás uchrání před vyčerpáním z přetížení.

JAK TO MÁM OSTATNÍM ŘÍCT?

Předtím, než ostatním o diagnóze potomka řeknete, vám doporučujeme, abyste si na jejich místě představili sebe. Lidé ve vašem okolí mohou mít o PAS nedostatečné informace, mylné představy nebo o nich jednoduše nemít ani potuchy, tak na to pamatujte.

S tímto vědomím se jich nejdříve můžete zeptat, jestli o PAS něco vědí. Pokud se na příklad diagnózu dítěte chystáte sdělit jeho tetě, která ho vídá často, můžete začít otázkou: „Slyšelas někdy o poruchách autistického spektra?“ Podle odpovědi můžete zjistit, kolik toho ví, a podle toho pak jen něco doplnit, nebo s vysvětlováním začít od začátku. V této chvíli byste už měli mít o PAS dostatek informací, abyste je mohli předat ostatním.

Určitě byste jim ale měli sdělit:

- za prvé, že stav vašeho dítěte není důsledkem špatné rodičovské péče ani přílišné volnosti,
- za druhé, jaké jsou typické projevy PAS, protože to ostatním pomůže v porozumění potřebám a chování vašeho dítěte,
- za třetí nezapomeňte ostatním říct, že díky dodržování léčebného režimu se bude stav vašeho dítěte postupně zlepšovat.

Pokud budou vaši blízcí zprávou otřeseni, nezneklidňujte se, vzpomeňte si, že jste v první chvíli reagovali podobně.

RODINA

A CO RODINNÝ ŽIVOT, ZMĚNÍ SE KVŮLI TOMU, ŽE JE NAŠE DÍTĚ POSTIŽENÉ?

Změny ve vašem životě určitě nastanou. Většina z nich bude způsobena nutností začlenit do rodinných aktivit chvíle, v nichž budete se svým dítětem pracovat na zlepšení jeho stavu, a to si vyžádá reorganizaci času. Všichni členové rodiny jsou zdrojem opory a všichni se mohou na výchově vaší dcery nebo vašeho syna podílet.

Zkuste pokračovat ve většině každodenních aktivit: nákupu, rodinných či přátelských návštěvách, dělání domácích úkolů s dětmi atd. S postupem času zjistíte, že se váš život vrátil do starých kolejí. Tím, že budete čelit nepřízní osudu, se hodně naučíte. Nepochybně vás to zocelí.

U mnoha rodičů postižených dětí se také výrazněji projevuje solidarita a citlivost vůči rodinným strastem a možnostem ostatních lidí.

JAK TEĎ MÁME K NAŠÍ DCEŘI NEBO K NAŠEMU SYNOVI PŘISTUPOVAT, KDYŽ VÍME, ŽE MÁ PAS?

Tak jako k jakémukoli jinému dítěti; i vaše dítě potřebuje rodičovskou lásku, ochranu, péči a pravidla. Dítě s PAS je především dítě, které

má potřeby a požadavky odpovídající jeho věku. Je to pořád to dítě, které máte odjakživa, nikdo vám ho nevyměnil. Jeho výchova probíhá stejně jako u ostatních dětí s ohledem na potřeby a přání, které se s věkem mění; z dítěte se stane adolescent, pak dospělý a později senior. Stejně jako tomu je u každého.

Do svého životního rytmu musíte včlenit chvíle, ve kterých budou odborníci pracovat na zlepšení stavu vašeho dítěte, i výchovné a výukové aktivity, které budete realizovat doma.

*„Zahnat intenzivní pocity smutku, zuřivosti a frustrace,
zároveň čelit realitě,
tomu, co vám říkají odborníci, a absolvovat lékařská vyšetření
je psychicky neskutečně náročné.
Pokračujte v každodenním životě,
hlavně pokud máte ještě další děti,
tak ho sdílejte s rodinou a s přáteli.
Je potřeba, abyste oddělili city od zbytku věcí
a co nejdříve se pokuste myslet prakticky a „fungovat“.
Dělejte si jen krátkodobé, realistické vyhlídky
a jako rodina chytte druhý dech.
I když se vám bude zdát, že všechno zůstává dlouho na stejném bodě,
neházejte flintu do žita,
brzy se ukážou pokroky a všechno se vám bude jevit jinak.“*
(Matka 3leté holčičky, Madrid)

MÁME ZMĚNIT KAŽDODENNÍ ČINNOSTI A ZPŮSOB ŽIVOTA?

Pokud se domluvíte a podaří se vám převést do praxe doporučení odborníků, kteří budou o vaše dítě pečovat, můžete si provádění některých každodenních domácích činností usnadnit.

Nezapomeňte ale, že dítě vám změní život vždycky, ať je jakékoliv. Vaším hlavním každodenním úkolem je pokračovat ve výchově vaší dcery nebo vašeho syna.

PARTNER

CÍTÍ SE MŮJ PARTNER/ MOJE PARTNERKA STEJNĚ JAKO JÁ?

Každý člověk je jiný, a proto se i reakce na situace, které vyvolávají v člověku strach, úzkost nebo bolest, u každého liší. Obecně sdílíte obavy a nejistotu. Avšak je důležité respektovat individuální způsoby vyjadřování citů. Největší oporou v těchto chvílích vám bude příležitost o nové situaci mluvit.

Z vás, rodičů a partnerů, se nestanou nešťastní lidé vyhledávající problémy a konflikty jen proto, že má vaše dítě PAS. Jak jsme již řekli, vzájemná komunikace a emocionální podpora vám dodají sil, abyste tyto chvíle postupně překonali.

ZMĚNÍ SE NĚJAK NÁŠ PARTNERSKÝ ŽIVOT?

Podle některých rodičů ano. Většina změn souvisí s tím, že věnujete více času dítěti, klíčové je tedy udělat si chvíli jen pro vás dva. Vaše dítě je sice členem rodiny, ale není jejím středobodem. Svůj partnerský vztah tedy neopomínejte.

*„Partnerský vztah není tak intenzivní,
ten náš ale zůstal pevný.*

*Po intimní stránce se toho sice hodně vytrácí,
ale jako rodiče máme jasno, že v tom rozjetém vlaku,
ze kterého nejde vystoupit, sedíme spolu.“*

(Matka 7leté holčičky, Palencie)

Pokud se vám podaří svůj čas rovnoměrně rozdělit, jako pár vás to stmelí. Tak si vytvoříte pevný základ a budete snáze čelit tomu, co vás na cestě ještě potká. Nezapomeňte, že neúměrné a přehnané zaujetí přáními a potřebami dítěte může váš partnerský vztah i ostatní rodinné vztahy poškodit.

SOUROZENCI

Je velice důležité, abyste komunikovali s ostatními potomky a věnovali jim dostatečné množství času; ukážete jim tak, že této situaci čelí rodina jako celek a že mají právo vědět, co se děje, i právo na vaši pozornost. Navíc pokud jim sdělíte, co se doma děje, předejdete tomu, že si budou představovat kdovíco, nebo o situaci pouze spekulovat.

Skutečnost, že vaše ostatní děti vyrůstají vedle sourozence, který trpí poruchou autistického spektra, jim obvykle nijak neuškodí. Občas se sice dostaví chvíle krize, ale vězte, že je to normální. Je známo, že sourozenci dětí s PAS vnímají citlivěji potřeby ostatních lidí, jsou solidárnější, zodpovědnější, přemýšliví a laskaví.

CO ŘEKNU JEHO SOUROZENCŮM?

To záleží na jejich věku, protože od toho se budou odvíjet i jejich otázky. Až se rozhodnete s nimi promluvit, zkuste být klidní a otevření jejich dotazům, i kdyby vás některé zasáhly nebo vám připadaly nevhodné. Můžete dětem přiznat svůj smutek a bezmoc, které v souvislosti s diagnózou jejich sourozence cítíte.

Níže najdete otázky a odpovědi, které vám mohou pomoci při zodpovídání otázek dětí:

1. Proč se to mé sestře/mému bratrovi stalo?

Vysvětlete jim, že poruchy autistického spektra jsou mozkovou poruchou a že nemají nic společného s tím, co se v rodině kdy stalo – s nemocemi, nehodami, s předky, průběhem těhotenství nebo porodu ani s ničím, co jste udělali vy nebo ony.

Řekněte jim vše popravdě a neživte v nich myšlenky na to, že by se jejich sestřička nebo bráška mohl „zázračně“ uzdravit. Jasně jim sdělte, že jejich sourozenec už takový zůstane, ale že se může naučit mnoha věcem. Tak budou moct pochopit, že se „neuzdraví“ ani v dospělosti.

2. Může s tím svým chováním přestat? Nedělá to proto, aby na sebe maminku a tatínka upozornil?

Vysvětlete jim, že se jejich sestra/bratr tak nechová schválně nebo proto, aby na sebe přitáhl pozornost.

Vyložte jim, že některé věci jejich sourozenec není schopen ovládat a že budete spolu s odborníky pracovat na tom, aby si svým chováním ubližoval co nejméně a aby mu nebránilo v začlenění se do společnosti. Jako jeho

sourozenci mohou také pomoci, ale příliš je tím nevyčerpávejte ani nezatěžujte.

3. *Moje sestra/bratr je nemocná/ý?*

To, že si vaše děti myslí, že je jejich sourozenec nemocný, je zcela normální. Jezdí se s ním totiž často k odborným lékařům nebo k psychologům a slyší kolem sebe slova jako „mozek“, „diagnóza“, „léky“, „léčba“ atd. Vysvětlete jim, že není nemocný, že jeho porucha není nakažlivá a že ještě neexistují léky, které by ho vyléčily.

Otázky a reakce dětí závisí na jejich věku a na tom, čím si zrovna každé z nich prochází. V dalších odstavcích proto najdete některé odpovědi týkající se tématu, roztríděné podle věkových skupin.

NA CO BY SE VÁS MOHLY ZEPTAT MALÉ DĚTI?

Je možné, že na nic, ale zhruba od 4 let dítě pozná, že je jeho sestra nebo bratr „jiná/ý“. Děti v tomto věku vám mohou klást následující otázky:

- „Proč si se mnou nehraje?“
- „Proč si rád hraje pořád s tím samým?“
- „Proč mu rodiče věnují tolik pozornosti?“

V tomto věku je potřeba, aby se děti naučily, jak si se svým sourozencem hrát a jak s ním komunikovat. Můžete jim ukázat jednoduché hry, do kterých se bude moct zapojit i jejich sourozenec s PAS.

Jeho malí sourozenci by měli vědět, že musíte být přítomni při některých speciálních aktivitách jejich sestry/bratra (návštěvy u lékaře, terapie, hodnotící schůzky, více učení doma), které zaberou váš čas. Abyste podpořili rodinný řád a klid, je důležité říci dětem o změnách v každodenních činnostech.

NA CO BY SE VÁS MOHLY PTÁT DĚTI V MLADŠÍM ŠKOLNÍM VĚKU?

V tomto věku děti již chodí do školy a mají tedy své vlastní aktivity, jistou zodpovědnost a spíše se začnou samy sebe ptát na to, co s jejich sourozencem je.

Můžou vám klást otázky jako:

- „Co je s mou sestrou/bratrem?“
- „Proč nechápe hry jako já?“
- „Nemůže se začít chovat normálně?“
- „Proč nemluví jako já?“

Můžete s nimi mluvit o tom, jaké obtíže má vaše dcera/váš syn v komunikaci a sociální interakci nebo o jeho rituálním chování. Ukažte dětem činnosti, díky kterým budou moct trávit čas se svým sourozencem s PAS a hrát si s ním.

NA CO BY SE VÁS MOHLI ZEPTAT DOSPÍVAJÍCÍ POTOMCI?

Dospívající potomci zažívají vnitřní konflikty a nové zkušenosti, mění pohled na sebe sama, na rodiče a na přátele. Na zprávu o stavu svého sourozence mohou reagovat nečekaně. Jejich hlavní otázky by mohly směřovat k následujícím tématům:

- „Co si počít se sestřiným/bratrovým chováním před kamarády?“
- „Zůstane takový navždycky?“
- „Bude se jednou o sebe schopen postarat?“
- „Budu se o něj muset starat?“
- „Nechová se tak, jen aby dostal od rodičů to, co chce?“
- „Nemanipuluje s rodiči tím, jak se chová?“
- „Není retardovaný?“
- „Bude se schopen učit a chodit do školy?“

Otázky dospívajících dětí jsou hlubší a mohou se týkat i budoucnosti sourozence. Můžete si s nimi tedy promluvit i o jeho vyhlídkách. Pro vaše

dospívající děti je to důležitá chvíle, protože si v tomto období vytváří vlastní identitu. Pokuste se jim proto vysvětlit, že se na ně kvůli stavu jejich sourozence nikdo nebude dívat skrz prsty.

NAŠE DĚTI JSOU UŽ DOSPĚLÉ, NA CO BY SE NÁS MOHLY ZEPTAT?

Dospělí sourozenci si obvykle více uvědomují potřeby rodiny, a proto reagují podobně jako rodiče. Mohou si pokládat otázky jako:

- „Co bude, až rodiče nebudou?“
- „Bude doma samostatný?“
- „Bude moct pracovat?“
- „Je porucha mé sestry/mého bratra geneticky daná?“
- „Bude schopen se sám o sebe postarat?“
- „Bude schopen navázat partnerský vztah?“
- „Jak se mám chovat, když dostane záchvat vzteku na veřejnosti?“
- „Jak dlouho je třeba dodržovat léčebný režim?“
- „Jaké jsou dostupné finanční příspěvky?“

Poskytněte jim veškeré informace týkající se plánů, které si do budoucnosti svého dítěte děláte, stejně jako o metodách, díky kterým se doma učí větší nezávislosti a soběstačnosti.

CO BY MOHLO NAPOVĚDĚT, ŽE JE MEZI SOUROZENCI NĚCO ŠPATNÉ?

Obtíže je možné vytušit tak, že budete dávat pozor, jestli není něco jinak než obvykle nebo jestli se v chování dětí neobjevuje některý z následujících jevů:

- hry jsou příliš divoké nebo si při nich děti vzájemně ubližují,
- pokud se sourozenci začnou chovat jako malé děti, např. chtějí dudlík nebo se začnou v posteli pomočovat, je to výrazný signál k tomu, že potřebují více rodičovské pozornosti,

- nechtějí zvát domů kamarády, ačkoli to předtím dělávaly, a zdá se, že se jim najednou nechce nebo že se stydí,
- z řeči dětí vyplývá jejich pocit, že vám musí starosti s postiženým sourozencem nějak vynahradit,
- děti sourozenci s PAS příliš pomáhají, a to i s činnostmi, které může zvládnout zcela sám.

Je potřeba, abyste svým dětem ukázali, že si ceníte toho, jaké jsou, jejich úspěchů. Podporujte je a naslouchejte jejich starostem a obavám. Snažte se jim věnovat dostatek času. Pokud zvládnete věnovat pozornost i ostatním sourozencům, můžete potlačit přirozené sourozenecké soupeření a žárlivost a podpořit v rodině vzájemnou solidaritu a podporu.

V rodině se vyvarujte následujícího:

- přílišné náklonnosti k dceři/synovi s PAS,
- nedoceňování úspěchů ostatních dětí s tím, že „to mohlo být lepší“; všichni potřebujeme slyšet slova povzbuzení a uznání,
- měření dvojím metrem s jasným „nadržováním“ potomkovi s PAS,
- častému svěřování dítěte s PAS na starost sourozencům; jako sourozenci by tímto neměli být přetěžováni,
- srovnávání sourozenců ať už v pozitivních či negativních věcech; každé dítě je jiné a je potřeba si ho cenit takového, jaké je, tak se mezi sourozenci podpoří solidarita a ne rivalita.

PRARODIČE

Prarodiče představují pro mnohé rodiny zdroj opory v péči o potomky a v každodenním životě. Se svými vnuky se vídají často a je proto nutné, aby o diagnóze vašeho dítěte byli informováni. Pokud budete s prarodiči moc počítat ve výchově vašeho dítěte, stanou se vám cennou oporou.

A JAK TO PRARODIČŮM ŘÍCT?

Prarodiče mají právo vědět, že jejich vnuk trpí PAS, aby vám mohli být oporou. Až budete s prarodiči mluvit, mějte na paměti, že to pro ně bude dvojnásobná rána: jednak proto, že jejich vnučka/vnuk nebude jako ostatní vnuci, a jednak proto, že budou se svou dcerou/svým synem (tedy s vámi) v této těžké chvíli soucítit. Dostaví se u nich úzkost a obavy.

Je důležité, abyste informace o vnuččině/vnukově diagnóze formulovali jednoduše a jasně. To, co se děje, se snažte vysvětlit pomocí faktů: „Řekli nám, že (*jméno dítěte*) trpí poruchou autistického spektra, proto se nevyvíjí stejně jako ostatní děti v jeho věku.“

Novou skutečnost můžete prarodičů také sdělit stejně, jako jste to vysvětlili jeho sourozencům. Prarodiče vám mohou být oporou při výchově a péči o dítě, a proto je nezbytné, aby byli informováni o vývoji stavu dítěte i o tom, jak vám mohou pomoci.

*„Prarodiče nechápou, jak je možné,
že je v některých ohledech tak bystrá a v jiných tak zaostalá.*

Porozumět autismu je těžké pro všechny.“

(Matka 5leté holčičky, Valladolid)

PŘÁTELE

JE POTŘEBA, ABY NAŠI PŘÁTELE O DIAGNÓZE DÍTĚTE VĚDĚLI?

To záleží na tom, jaký s přáteli máte vztah, na vzájemné důvěrnosti a blízkosti; od toho se odvíjí, kolik jim toho řeknete. Přátelé vám mohou významně pomoci ať už svou emocionální podporou, společností nebo i občasnou péčí o děti.

Blízkým přátelům můžete sdělit o stavu vašeho dítěte všechno, co vám odborníci řekli. Díky vysvětlování tomu sami lépe porozumíte. Přátelům, s nimiž si nejste tak blízcí, můžete sdělit jen to, co se vám bude zdát

užitečné, například že vaše dítě trpí poruchou autistického spektra, která má dopad na jeho chování, schopnost komunikace a navazování vztahů s ostatními lidmi.

SHRNUTÍ

Je důležité, aby vaši rodiče, děti, širší rodina a někteří přátelé o tom, že vaše dcera/váš syn trpí PAS, věděli. Vaše okolí je vám totiž emocionální oporou, společností, pomocí v péči o děti. Až budete o stavu vašeho dítěte mluvit s ostatními členy rodiny, nezapomeňte na základní informace jako například, že příčinou diagnózy není chyba ve výchově, že je třeba dodržovat léčebný režim a že chování vaší dcery/vašeho syna je důsledkem PAS.

Přítomnost dítěte s PAS rodinou otřese, dojde ke změnám v organizaci času i v množství volného času. Budete si muset vše šikovně rozvrhnout, abyste nezanedbávali svůj partnerský vztah a ostatní děti. Sourozence tato zkušenost po lidské stránce obohatí. V případě konfliktů nebo sourozenecké žárlivosti se snažte být spravedliví a chápat, že ostatní sourozenci potřebují dostat svůj prostor.

Život rodiny se nemůže točit jen kolem dítěte s PAS. Významnou emocionální oporou, pomocí v péči a výchově vám mohou být prarodiče a přátelé, kteří v průběhu života budou hrát důležitou roli. Informujte je o vývoji vašeho dítěte i o tom, co jako rodiče děláte.

3. Komentář

3.1 Překladatelská analýza výchozího textu

Analýza výchozího textu v sobě spojuje 3 přístupy, primárně se opírá o metody Christiane Nordové (2005), která bere v úvahu jak prvky tvořící text samotný, tak i ostatní faktory podílející se na zrodu a dosahu textu, neuvažuje však hlouběji o stylistickém zařazení textu. Stylistický aspekt proto bude doplněn podle typologické klasifikace Marie Čechové (2003). Funkce textu budou určeny na základě Jakobsonových funkcí.

Bude-li v následující části práce odkazováno na výchozí text, reference bude značena písmenem „O“ a číslem strany. V případě, že bude odkazováno na překlad textu, bude při referenci uplatněno písmeno „P“ a číslo strany.

Překladatelský proces obvykle iniciuje zákazník nebo tzv. iniciátor, který potřebuje text pro určitého cílového příjemce. Překlad požaduje za konkrétním účelem a tento účel determinuje požadavky na překlad. Proto bude v následujících větách definována fiktivní zakázka na překlad výchozího textu. Překladatelské problémy budou řešeny v souladu s požadavky fiktivního klienta. Předpokládáme, že výchozí text byl překládán pro pražskou asociaci pomáhající lidem s autismem APLA, která propaguje *uplatňování takových postupů a metod při práci s osobami s PAS v České republice, které vyplývají ze standardů odsouhlasených správní radou a členskou základnou a garantuje vědecký přístup k autismu.*¹ Tato asociace objednala překlad za účelem vydání standardní příručky určené pro rodiče dětí, u nichž byla diagnostikována porucha autistického spektra. Specifikem příručky má být laické, až přátelské podání odborné problematiky, kterému by všichni rozuměli.

3.1.1 Typologické vymezení komunikátu

Typologické rysy textu jsou určovány vnětextovými a vnitrotextovými faktory. Jsou utvářeny na základě prvků pragmatických, sémantických, syntaktických, stylistických atd. Důležitým konstitutivním prvkem je komunikační

¹ APLA Praha, o.s. CO JE APLA?. [online]. [cit. 2014-08-06]. Dostupné z: <http://www.apla.cz/co-je-apla/obsah/o-apla/co-je-apla>

funkce textu. Typologické vymezení komunikátu bude provedeno podle Čechové (2003).

Stylistická výstavba textu odpovídá funkci textu i jeho tématu, text lze klasifikovat jako odborný, přesněji populárně naučný. Čechová (2003;189) tento styl definuje následovně: „Komunikáty této stylové oblasti se obracejí k zájemci, který má jen nevelké poznatky z oboru, a tomu se podřizuje jak výběr faktů, tak i forma zpracování, to se beletrizuje.“

Složka odborného stylu je zde zastoupena promyšlenou kompozicí, patrné je rozpracování textu v horizontální linii (úvod, vlastní stať rozčleněná do kapitol a podkapitol, závěr a přílohy), ve vertikální linii se komunikát skládá ze základního textu doplněného citacemi a parafrázemi. Informace jsou dle důležitosti odlišeny i typograficky. Důležitou roli hrají textové orientátory a konektory zajišťující vyšší kohezi textu a snazší orientaci čtenáře v poskytnutých informacích a souvislostech mezi nimi. Uplatňují se zde také prostředky jiných kódů, jako ilustrace a tabulky. Odbornému stylu odpovídá také volba lexika v hlavních částech textu a částečně i jeho syntaktická struktura. Tato problematika bude podrobněji analyzována v oddílech 3.1.3.5 a 3.1.3.6.

Popularizační složka představuje výrazný stylistický prvek komunikátu. Projevuje se omezením terminologie na minimum a celkovým rozvolněním faktografické nasycenosti a syntaktické komplexnosti. Vyjadřování je místy hovorovější, jako doklad beletrizace lze označit uplatňování metafor a idiomatických vyjádření. V textu je patrná výrazná orientace na čtenáře, která se projevuje mj. i formou umělé dialogizace textových pasáží (stručná otázka rodiče dítěte s PAS – rozsáhlejší odpověď odborníka) a užitím citací rodičů dětí s PAS psaných ve stylu prostě sdělovacím.

V komunikátu se uplatňuje několik slohových postupů, vzhledem k osobitému zpracování příručky nelze však objektivně klasifikovat jejich hierarchizaci a případnou dominanci. Nejvíce je přítomen postup informační a výkladový, jehož cílem je ozřejmit příčinné závislosti a interní souvislosti sdělovaných informací. V pasážích, kde jsou fakta podávána formou výčtu, je aplikován postup popisný. V citacích rodičů dětí s PAS se uplatňuje slohový postup vyprávěcí.

3.1.2 Faktory vnětextové

3.1.2.1 Vysílatel, jeho motivace a intence

Příručka vznikla pod záštitou Jednotky asistenční péče pro osoby trpící autismem a vývojovými poruchami při Univerzitě v Salamance v rámci dohody o spolupráci mezi univerzitou a španělským ministerstvem práce a sociálních věcí – IMSERSO. Vydání publikace se zhostil Univerzitní institut pro společenskou integraci INICO, který je tedy vysílatelem, ale nikoli autorem komunikátu. V případě analyzovaného textu je nutno tyto dva pojmy jasně rozlišit, neboť podle Nordové (2005) vysílatel v procesu překladu hraje primární roli, komunikát vysílá za účelem transmise sdělení či vyvolání určitého efektu u příjemce. Naproti tomu autor nebo kolektiv autorů píše text dle instrukcí vysílatele a nevkládá do něj vlastní komunikační záměr.

INICO je ústav, který se pomocí programů vzdělávání, výzkumu a poradenských služeb snaží zjednodušit život osob nacházejících se celoživotně z různých důvodů v určité sociální nevýhodě a zlepšit jeho kvalitu. Mezi zaměstnance ústavu patří technici, profesori z Univerzity v Salamance i z jiných univerzit, stipendisté, kteří v ústavu provádějí své výzkumy a aktivně se podílejí na nejrůznějších vzdělávacích programech organizovaných pod záštitou ústavu.² Analyzovaný komunikát je dílem kolektivu autorů složeného převážně z psychologů pracujících na výzkumu poruch autistického spektra. Z této informace lze vyvodit, že autor má o předkládané problematice hluboké, odborné znalosti.

V případě tohoto textu je vysílatel institucí jako celek, pod jehož záštitou autoři pracují. Zakázka na tvorbu příručky tedy nebyla zadána osobě zvenčí, jednalo se o interní zpracování. Z toho vyplývá, že informace zjištěné o autorech textu lze aplikovat také na jeho vysílatele.

Motivace neboli důvod, proč text vznikl, úzce souvisí s intencí vysílatele. V současné době autismus není tabu, avšak osoby trpící touto poruchou stále nejsou zcela integrovány do společnosti. Na trhu je množství odborných příruček, chybí ale ty zcela laické, které by podaly informace veřejnosti zcela srozumitelně nebo se orientovaly na psychiku rodičů a problémy, jimž musí rodiče znenadání čelit.

² Informace o ústavu převzaty z: EL INICO: EL INICO. In: [online]. [cit. 2014-08-07]. Dostupné z: <http://inico.usal.es/c44/el-inico.aspx>

Hlavní záměr vysílatele je v publikaci explicitně vyjádřen: „*Queremos ayudarlos*“ (O, 11). Vše se tedy odvíjí od záměru pomoci rodičům, u jejichž dítěte je diagnostikována porucha autistického spektra. Cílem je podat srozumitelné základní informace o poruchách autistického spektra, poradit, jak se s diagnózou vyrovnat, a napomoci psychické rovnováze rodičů diagnostikovaného dítěte. Tato myšlenka se odráží ve stupni odbornosti komunikátu, jeho struktuře, „dialogu“ se čtenářem, užitých svědectvích ostatních rodičů nacházejících se ve stejné životní situaci atd. INICO touto příručkou přispívá mj. i ke společenské integraci osob s poruchami autistického spektra.

3.1.2.2 Adresát

Komunikát je určen laické veřejnosti bez ohledu na věk, pohlaví, rasovou příslušnost nebo vyznání. Primárně cílí na rodiče, u jejichž dítěte byly diagnostikovány poruchy autistického spektra. U adresáta se tudíž nepředpokládá ani minimální stupeň znalosti problematiky či speciální odbornosti.

Je třeba vzít v úvahu, že prvotním adresátem komunikátu je Španěl, což se projeví na překladu. Bude nutno regulovat míru expresivity, která by na sebe nežádoucím způsobem strhávala pozornost čtenáře na úkor jeho pozornosti ke sdělovaným informacím. Bez regulace prvků přirozených pro španělskou kulturu by text v českém prostředí působil příznakově a neodpovídal by očekávání čtenáře populárně naučné příručky. Úpravám bude také podroben způsob oslovování čtenáře (tj. tykání bude nahrazeno vykáním) atd. Ačkoli autoři nastolují zejména otázky psychologické a sociologické, nelze se vyhnout některým údajům, které jsou silně kulturně zakotvené, např. systém vzdělávání, zdravotnický systém aj. Jistou roli v procesu překladu hraje i odlišná španělská a česká mentalita. Originál je mnohdy v otázce vyjadřování emocí patetický a expresivní. Proti tomu se staví psychologický profil českého příjemce, který se vyznačuje výrazně vyšší uzavřeností a střízlivostí. Navzdory těmto faktům je text aplikovatelný na příslušníky české i španělské kultury bez výraznějších zásahů překladatele.

3.1.2.3 Médium

Příručka byla vydána v tištěné podobě. Na jejím financování se podílelo španělské Ministerstvo práce a sociálních věcí a byla distribuována zdarma. Dokument je také volně ke stažení na internetu, na webové stránce Univerzity

v Salamance v sekci Informační služby o postižení³. Existence příručky v tištěné i papírové podobě vychází vstříc lidem různého věku, mladší generace pravděpodobně bude upřednostňovat internetový zdroj, zatímco u starší generace lze předpokládat spíše preference tištěné příručky. Vzhledem k dostupnosti příručky a její bezplatné distribuci se nejeví důležité médium samotné, tedy papírová forma příručky a její elektronická podoba, signifikantním faktorem je v tomto případě samotná dostupnost příručky široké veřejnosti nevyjímaje sociálně slabší rodiny, které by na pořízení nákladné příručky nedisponovaly dostatkem prostředků.

3.1.2.4 Místo

Příručka byla vydána ve Španělsku Univerzitním institutem pro společenskou integraci roku 2008. Byla sepsána na Univerzitě v Salamance v rámci edice *Herramientas*. Jak již bylo zmíněno výše v oddíle 3.1.2.2, geografická ukotvenost komunikátu hraje v procesu překladu roli, nicméně není vnímána jako faktor výrazně komplikující překlad. Geografická ukotvenost by mohla působit problémy zejména ve 4. kapitole pojednávající o léčebném režimu (aplikace léků, terapií – sortiment léků i terapeutické přístupy by se mohly v českém a španělském prostředí lišit) a v 6. kapitole soustředící se na vzdělávání a školní docházku dětí s PAS (španělský a český vzdělávací systém se liší, možnosti nabízené v příručce by nebyly v českém prostředí relevantní). Zmíněné kapitoly však netvoří součást této práce. V přeložené části příručky výraznější komplikace spojené s geografickou ukotveností komunikátu zjištěny nebyly. Geografický faktor se promítl pouze na stylu formulace myšlenek, popisu emocí⁴ a oslovení příjemce.

Ve výchozím textu je příjemce osloven ve 2. osobě singuláru, tzn. autor komunikátu mu tyká. Tento způsob oslovení se nevymyká španělskému standardu, v českém prostředí by však působilo nezvykle, až neuctivě. Při překladu je tudíž nezbytné způsob oslovení adaptovat českému úzu. Ten lze vysledovat při práci s paralelními, nebo alespoň funkčně či tematicky obdobnými, texty.

3.1.2.5 Čas

První vydání příručky vyšlo roku 2008, poznatky v ní publikované jsou tedy již 6 let staré. Překládané kapitoly týkající se psychiky rodičů nebo socializace dítěte s PAS zůstávají však stále aktuální. Problém plné integrace osob s PAS do

³viz odkaz: <http://sid.usal.es>

⁴viz oddíl 3.1.1.3

společnosti přetrvává dodnes přesto, že byl zaznamenán jistý posun vpřed, a ani ve výzkumu tohoto postižení nedošlo k výraznému průlomu, proto lze považovat téma i nastolené otázky a problémy za aktuální. Časová ukotvenost díla tedy v tomto případě při překladu nehraje zásadní roli.

3.1.2.6 *Funkce textu*

Funkce komunikátu budou vymezeny na základě typologie funkcí Romana Jakobsona. V textu převažuje funkce referenční, neboť cílem vysilatele je poskytnout rodičům autistického dítěte užitečné informace o poruchách autistického spektra a ostatních skutečnostech s nimi souvisejících. Druhou dominantní funkcí je funkce apelová. Komunikát je orientován na adresáta, v průběhu textu se na něj autor přímo obrací, často ho oslovuje, vede s ním pomyslný dialog. V rámci citací obsažených v příručce lze uvažovat i o sekundární funkci emotivní. Ta se však v komunikátu vyskytuje pouze v omezené míře. Jejím cílem je vytvořit ve čtenáři pocit, že problémům nečelí sám, a přinést svědectví někoho, kdo si stejnou situaci jako příjemce již prošel. To zvýší v očích čtenáře důvěryhodnost zdroje.

3.1.3. Faktory vnitrotextové

3.1.3.1. *Téma a obsah*

Hlavním tématem komunikátu je autismus u dětí ve věku 0 – 6 let. Toto téma je rozděleno do několika podtémat, která osvětlují různé aspekty poruch autistického spektra a přístupu k nim, vztah autistické dítě – rodina, vzdělávání autistického dítěte aj. Příručka je vystavěna od obecnějších informací ke konkrétnějším, posloupnost tématu se řídí také chronologickou následností jednotlivých problémů, které rodiče diagnostikovaných dětí musí řešit. Téma je adresátovi podáváno srozumitelně, přestože se jedná o téma primárně odborné, v příručce je stupeň odbornosti snížen na minimum. Dobré přístupnosti tématu a orientaci v informacích napomáhá i jasná struktura – strukturování kapitol dle modelu: úvod do podtématu, sled otázek a odpovědí na ně a závěrečné shrnutí důležitých bodů.

Při analýze tématu je nezbytné uvážit také jeho kulturní ukotvenost. Tato otázka se však prolíná s problematikou adresáta komunikátu v překladu, stručně pojednání o ní tedy lze najít v oddíle 3.1.2.2.

Komunikát je díky jednotnému tématu koherentní, koherenci přispívá i uplatnění systému otázka – odpověď a časté opakování uplatňované za účelem lepší čitelnosti vztahů mezi jednotlivými souvislostmi. Na základě názvu příručky jednotlivá podtémata odpovídají očekávání příjemce.

3.1.3.2. *Presupozice*

Jak již bylo zmíněno v oddíle 3.1.2.2, příručka je koncipovaná pro laické příjemce. Vysílatel předpokládá, že většina z nich se s problematikou poruch autistického spektra setkává poprvé. Tato skutečnost se projevuje na struktuře příručky a použitém lexiku. Při tvorbě komunikátu hrál nepochybně výraznou roli i faktor momentální psychické zatíženosti příjemce, který se odráží ve způsobu komunikace s příjemcem. Při překladu je nutno uvážit, že způsob komunikace s primárním příjemcem (tj. Španěl) u sekundárního adresáta (tj. Čech) nebude v důsledku odlišné mentality obou národů fungovat stejným způsobem. S touto problematikou souvisí i otázka občasné redundance textu. Český příjemce v příručkovém typu textu očekává větší stručnost a jasnost vyjádření než španělský příjemce. Konkrétní řešení nastolených problémů bude uvedeno v následujících kapitolách.

3.1.3.3. *Kompozice*

Příručka je rozdělena do šesti kapitol, kromě toho obsahuje úvod a dvě přílohy. V této práci je zpracován úvod a první tři kapitoly. V kapitolách jsou postupně rozebírána jednotlivá podtémata. Každá kapitola se skládá z úvodní obecné části, různě dlouhého sledu otázek a odpovědí, závěrečného shrnutí a oddílu s funkcí „můstku“ k další kapitole. V případě 3. kapitoly pojednávající o podpoře rodiny a blízkých je kapitola rozdělena na následující podkapitoly: rodina, partner, sourozenci, prarodiče, přátelé. Do každé kapitoly jsou vloženy alespoň 2 citáty za účelem autentizace textu a evokovaných problémů. Liší se od zbylého textu jazykovým rejstříkem i stylem.

Hlavní text je rozdělen do krátkých přehledných odstavců o průměrné délce 2-3 souvětí. V důsledku rozdílnosti průměrné délky výpovědi ve španělštině a v češtině bude při překladu nezbytné řešit otázku spojování odstavců. „Při analýze španělských a českých srovnatelných textových vzorků byly získány následující údaje: zatímco ve španělštině byl průměrný odstavec tvořen 2,30 výpověďmi, jimž odpovídá 5,84 gramatických vět, případně 6,26 propozic (zahrnují gramatické věty

i polovětné konstrukce), v češtině byly tyto hodnoty daleko vyšší: 5,39 výpovědí; 9,70 gramatických vět a 9,71 propozic. (...) Zatímco průměrná španělská výpověď odpovídala 2,56 gramatickým větám, resp. 2,71 propozicím, průměrná česká výpověď byla tvořena 1,82 propozicemi. Z uvedených údajů vyplývá, že průměrný odstavec ve španělských neliterárních textech je sice kratší než v češtině, obsahuje méně výpovědí, ale tyto výpovědi jsou syntakticky složitější.“⁵

Ačkoli je text koherentní, není psán souvisle. Za účelem lepší transparentnosti a schematizace textu se totiž často objevují heslovité pasáže tvořené neslovesnými vyjádřeními. Aplikuje se systém odrážek a číslování. Styl v rámci odrážek není jednotný, mísí se věty s heslovitými vyjádřeními, což na českého příjemce může působit neuspořádaně, ale nemělo by se projevovat jako rušivé. Na základě tohoto zjištění byla v překladu nejednotná struktura „heslo-věta“ zachována. Kombinace oddílů souvislého textu a odrážkových pasáží odpovídá v daném typu textu očekávání čtenáře.

3.1.3.4 Neverbální prostředky

V příručce jsou uplatňovány neverbální prostředky, které představují jeden z typických konstitučních prvků českých i španělských příruček. Jednoduché kolorované obrázky ilustrují text a dotvářejí příjemný vzhled a akceptabilitu příručky pro příjemce. Veselá barevnost obrázků zlehčuje problematiku a činí ji přístupnější. Navíc dokumentuje skutečnost, že se nejedná o striktně odborný text.

Kromě kolorovaných obrázků se v každé kapitole vyskytuje jednoduchý černobílý symbol, jehož funkce je oddělení závěrečného shrnutí od textu tvořícího přechod k následující kapitole.

3.1.3.5 Lexikum

Slovní zásoba použitá v komunikátu odpovídá populárně-naučnému stylu. Uplatňuje se spisovné lexikum, speciálním případem jsou citace rodičů diagnostikovaných dětí, které jsou sepsány stylem prostě sdělovacím ve snaze přiblížit se mluvené formě jazyka a dodat textu složku empatie očekávanou čtenářem. Vzhledem ke skutečnosti, že se nejedná o čistě odborný komunikát, jazyk není zkostnatělý, což by odbornému stylu odpovídalo. Z použitého lexika je patrná lehká subjektivita a angažovanost vysílatele a silná orientace textu na příjemce.

⁵ KRÁLOVÁ-KULLOVÁ, Jana. *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012, str. 23-24

V daném typu příručky je komentovaný jev zcela v pořádku a shoduje se s očekáváním příjemce.

Naučnou složku stylu reprezentují termíny označující realitu spojenou s poruchami autistického spektra, léčbou, vzděláváním atd. Jedná se však o termíny, bez nichž by nebylo možné text na dané téma vytvořit. Jejich stupeň odbornosti je nízký, v případě vyšší odbornosti (a z ní vyplývající eventuální nesrozumitelnosti pro příjemce) je daný termín náležitě vysvětlen. Specializovanost a odbornost lexika je tedy adekvátní čtenáři – laikovi. Metodika vysvětlování souvislostí a pojmů se nápadně podobá metodice vysvětlování aplikovatelné pro děti. Slovní zásoba se pohybuje v sémantických polích speciální pedagogiky, psychologie, sociologie a medicíny.

Popularizační složka komunikátu je zastoupena výrazy citově zabarvenými až expresivními, jejichž frekvence užití je v textu poměrně vysoká. Často se také uplatňuje metafora nebo jazykové klišé (tj. ustálené slovní obraty jako fráze nebo idiomy, rčení, přísloví, pořekadla a pomocná slůvka, tzv. vycpávky, opakovaně užívané v určitých situacích). Podle América Ferrariho hlavní problém při jejich převádění je způsoben významovou nepřesností výrazu. Překladatel se musí tedy sám rozhodnout, pokud to za něj neudělá zadavatel překladu, jak s daným klišé naloží. Nabízejí se tři základní možnosti, jak postupovat: přizpůsobit výraz cílové kultuře, co nejpřesněji jej napodobit, nebo úplně vynechat. Ve španělštině jsou jazyková klišé obecně hojně zastoupena, avšak kvůli jejich proměnlivosti a pestrosti je není možné přesněji určit pomocí terminologie. Pro překlad jak lexikálních, tak syntakticko-stylistických klišé neexistuje univerzální postup. Důležitý je proces pochopení smyslu a jeho interpretace do jazyka překladu, k tomu je třeba uvážit styl daného textu a možnosti výchozího i cílového jazyka. V překladu byl nejčastěji aplikován postup přizpůsobení jazykových klišé cílové kultuře, případně, pokud to situace dovolila, byl daný výraz zcela vynechán.

3.1.3.6 Syntax

Vzhledem k důrazu autora na srozumitelnost komunikátu není syntaktická struktura věty příliš komplikovaná. Obecně se objevují kratší věty, hesla a výčty. Často jedna věta odpovídá jednomu odstavci, což komplikuje situaci při překladu - přeložená věta je asi o jednu třetinu délky věty ve výchozím jazyce kratší. Dochází tak k situaci, že jeden řádek by odpovídal jednomu odstavci, což ze

strukturního a estetického hlediska neodpovídá českému úzu. V překladu budou tedy některé odstavce spojeny do rozsáhlejších celků, vždy byl ale při slučování brán ohled na tematickou a sémantickou rovinu daného úseku textu.

Úpravy syntaktické struktury byly při překladu provedeny i na úrovni jednotlivých souvětí. Jednalo-li se o rozsáhlejší větný celek, byl z důvodu srozumitelnosti a souvislostní transparentnosti rozdělen do několika samostatných vět. Tento postup je zcela v souladu s rozdílnou povahou španělštiny a češtiny. Dokládají to výsledky výzkumu Mgr. Vandy Obdržálkové, PhD., která zjistila, že „je patrný obecný rozdíl v přístupu k různým úrovním strukturace textu (věta, odstavec). Ve všech překladech byl oproti originálu zvýšen celkový počet větných celků. Z toho důvodu je ve všech překladech průměrný rozsah jednotlivých větných celků nižší než v originálech (pokud ho vyjádříme součtem predikací a polopredikací).“⁶

Z hlediska struktury převažují v komunikátu souvětí podřadná, v nichž bylo formální spojení jednotlivých vět nejčastěji vyjádřeno vztažným zájmenem nebo příslovcem. Ze stylistického důvodu bylo při překladu nutno řešit častý výskyt vztažných vět. Případy byly řešeny individuálně dle momentálních kontextuálních a jazykových možností. Vyšší frekvence výskytu se prokázala též u vět příčinných a důvodových, což překlad nekomplikovalo a odpovídá povaze komunikátu. Dále byl v originále zaznamenán častý výskyt polovětných a gerundiálních konstrukcí, tj. jazykového prostředku, kterým čeština nedisponuje. Tento syntaktický problém byl v překladu řešen nejčastěji převodem konstrukce na gramatickou větu.

3.1.3.7 Suprasegmentální prvky

Dle Nordové (2005;131) jsou suprasegmentální prvky veškeré organizační prvky textu, které přesahují hranice lexikálních či syntaktických segmentů, vět a odstavců a konstituují fonologický celek nebo specifický tón textu. Pro analýzu těchto prvků bude fundamentální práce autora s písmem. Příručka není psána klasickým konvenčním patkovým písmem⁷, je použit font písma bezpatkového.

⁶ OBDRŽÁLKOVÁ, Vanda. *Odstavec jako kognitivní jednotka výstavby neliterárních textů*. Praha, 2013. Dostupné

z: http://ckis.cuni.cz/F/?func=direct&doc_number=001604157&local_base=CKS01&format=999.

Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav translatologie. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jana Králová, CSc.

⁷ „Patková písma se standardně používají zejména v knižní sazbě (knihy, seminární, bakalářské, magisterské práce...). Díky patkám vedou oči lépe po řádku a jsou tak pro delší texty čitelnější.“ (<http://www.gjszlin.cz/ivt/esf/ostatni-gdm/zakladni-typograficka-pravidla-a-jejich-uplatneni.pdf>)

Ačkoli písmo znesnadňuje dlouhé čtení, zbavuje text oficiálnosti, strohosti a nepřístupnosti.

Nadpisy kapitol a podkapitol jsou vyvedeny kapitálkami. Slouží k výraznému odlišení nadpisů od zbylého textu, kde se k lokálnímu zvýraznění užívá tučného písma. Tím jsou vyznačeny důležité pojmy mající částečnou funkci podnadpisu, k němuž se vztahuje krátký oddíl textu.⁸ Tučně jsou uvedeny také intertextové odkazy na kapitoly.

K vyčlenění citací rodičů z textu použil vysílatel kurzívu. Jejich markantní typografické odlišení je žádoucí, neboť se jedná o úseky textu jazykově i stylově odlišné. Čtenář je tedy od prvního pohledu upozorněn, že úsek netvoří přímou část hlavního textu příručky. Kurzíva tedy značí promluvu třetí strany, tj. některého z rodičů dítěte s PAS, a upozaduje přítomnost autora příručky. Typografické zpracování překladu příručky ale závisí na zadavateli.

K důležitým suprasegmentálním prostředkům lze řadit i uplatnění interpunkce. V komunikátu je frekventovaně užit vykřičník a otazník. Vysoká frekvence užití těchto interpunkčních znamének souvisí s jižanským temperamentem Španělů, který se mj. vyznačuje větší emotivností a otevřeností. Napovídá také, že se nejedná o neosobní, objektivní text, naopak je evidentní subjektivita a osobní angažovanost autora či vysílatele komunikátu. Vysoká frekvence vět tázacích je zase dána dialogovou kompozicí příručky a snahou autora o udržení kontaktu s příjemcem komunikátu. V překladu frekvence tázacích vět nepředstavovala problém a byla zachována, frekvence vět zvolacích zakončených vykřičníkem byla v překladu snížena z důvodu snížení přílišné expresivity textu a přizpůsobení českému úzu jazyka v příručkách.

V komunikátu jsou dále často uplatněny uvozovky, které mají vždy jednu ze tří následujících funkcí: označují citaci vyčleněnou z hlavního textu⁹, začlenění uvozeného textu do výpovědi bez uvozovací věty (např. O, 45: *...no son conductas que usa “sólo para llamar la atención”, ni un comportamiento completamente intencional.*), vyznačení výrazů z cizího prostředí, názvů či termínů (např. O, 45: *...se habla de “cerebro”, “diagnóstico”, “medicinas”, “cura”, etc.*). Užití uvozovek nebylo v překladu aplikováno důsledně dle originálu, překladatel přistupoval k řešení

⁸ Viz O, 28-29

⁹ Viz např. citace O, 19

na základě konkrétní situace, nicméně v případě, že uvozovky ohraničovaly přesnou citaci, byly v překladu ponechány.

3.2 Metoda překladu

Proces překladu probíhal na základě předchozí pečlivé analýzy výchozího textu. Tato analýza vycházela převážně z pragmatického přístupu Christiane Nordové. V důsledku toho, že se jedná o populárně-naučný text, který má sloužit jako příručka pro laické čtenáře, kteří se nacházejí v nové životní situaci, byl při překladu důraz kladen na zachování jak složky informativní, tak i složky konativní a emotivní.

Překlad textu probíhal ve fázích, jak je vytyčil Jiří Levý (2012), tj. pochopení originálu, interpretace a přestylizování. K pochopení originálu napomohlo předchozí studium tematicky paralelní literatury a využití všech relevantních dostupných zdrojů informací (literatura, konzultace s odborníkem, internet).

Překladatelská řešení byla volena s ohledem na výsledky analýzy textu a na pragmatickou stránku překladu. Pragmatický faktor byl nadřazen faktorům ostatním, neboť ve zmíněném typu textu bylo nezbytné zaručit, aby komunikace mezi autorem a příjemcem fungovala a aby byl zajištěn co nejvyšší stupeň srozumitelnosti. V důsledku mezikulturních rozdílů a v zájmu bezproblémovosti průběhu komunikace došlo v cílovém textu k úpravám. Cílem bylo co nejlépe (s ohledem na cílovou kulturu) zachovat rysy výchozího textu, jeho obsah i způsob vyjadřování autora.

3.3 Analýza překladatelských problémů a jejich řešení

3.3.1 Rovina lexikální

3.3.1.1 Terminologie

Na lexikální rovině komplikovaly překlad některé termíny. Největší problém působila terminologie z oblasti psychologie, zejména termíny označující psychické stavy nebo procesy. Problém v překladu některých výrazů spočíval v jejich významové blízkosti a synonymickém užití v neodborném jazyce. V tomto případě ale bylo nutno uvážit, zda je tato synonymie aplikovatelná i v jazyce odborném. Ve většině případů synonymické užívání v odborném jazyce nebylo možné, termíny se lišily konotacemi nebo přítomností či absencí některých sémů. Překlad těchto termínů byl proto konzultován s Bc. Pavlou Freitingerovou, asistentkou autistického chlapce. V následujícím textu budou uvedena některá řešení.

Ira vs. rabia

Výrazy *ira* a *rabia* bylo nutno rozlišit z hlediska intenzity hněvu/zuřivosti, konotací a odborného úzu. Překladový slovník uváděl u obou výrazů české ekvivalenty: *zlost*, *vztek*, *zuřivost*, u termínu *ira* navíc také *hněv*. Byly tedy prověřeny definice výkladového slovníku,¹⁰ který ale nabízel pouze vágní definici, na jejímž základě nebylo možno vystihnout jednotlivé sémy a konotace obou výrazů. Byla tedy provedena anketa na překladatelském fóru. Všichni respondenti se řadili do kategorií „rodilý mluvčí“ a „překladatel/tlumočník“. Při analýze výsledků ankety byla vždy brána v úvahu země původu respondenta. Všichni respondenti měli napsat definici pojmu *ira* a pojmu *rabia*, tak aby byl zřejmý rozdíl mezi nimi. Získané definice byly následně podrobeny analýze, na jejímž základě byly u každého pojmu vybrány shodné rysy opakující se v definicích. Podle získaných indicií byly v odborných psychologických materiálech dohledávány pojmy, jejichž definice by se co největším počtem sémů shodovaly s definicemi španělskými. Výsledkem procesu byl překlad pojmu *ira* jako *zlost* a *rabia* jako *vztek*.

¹⁰ REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *DICCIONARIO DE LA LENGUA ESPAÑOLA* [online]. Vigésima segunda edición. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z: <http://www.rae.es/rae.html>

Př. *La mayoría de los padres han vivido momentos iniciales de confusión , impotencia, ira, rabia y la sensación de perder el control de la situación. (O, 34)*

Počáteční pocity nejistoty, bezmoci, zlosti nebo vzteku a dojem, že ztrácí půdu pod nohama, si prožila většina rodičů dětí s PAS. (P, 20)

Analogicky byl pak přeložen i výraz *rabieta*, který vychází z pojmu *rabia* a má význam *amok* (záchvat zuřivosti). Na základě této zřejmé souvislosti byl termín přeložen jako *záchvat vzteku*, který zcela odpovídá úzu v oblasti dětského autismu.

Př. *“¿Cómo debo reaccionar si tiene una rabieta en un sitio público?” (O, 48)*

„Jak se mám chovat, když dostane záchvat vzteku na veřejnosti?“ (P, 31)

Inquietud vs. preocupación

Mezi uvedenými pojmy existuje rozdíl v intenzitě znepokojení. Po sémantické analýze se prokázalo, že *inquietud* vyjadřuje menší stupeň znepokojení než *preocupación*, v překladu tedy byly soustavně užívány ekvivalenty s obdobným odstupňováním intenzity znepokojení *starost* pro *inquietud* a *obava* pro *preocupación*.

Př. *Vuestros otros hijos necesitan sentirse valorados en su singularidad, en sus logros, apoyados en sus sentimientos y escuchados en sus propias inquietudes y preocupaciones. (O, 48)*

Je potřeba, abyste svým dětem ukázali, že si ceníte toho, jaké jsou, jejich úspěchů. Podporujte je a naslouchejte jejich starostem a obavám. (P, 32)

Dificultad vs. alteración

V překladu bylo nutno s ohledem na psychologickou terminologii odlišit jemný významový odstín mezi termíny *dificultad* a *alteración*, které byly v textu užívány téměř synonymicky. Po analýze bylo zjištěno, že termín *dificultad(es)* se vztahuje k abstraktnější realitě často se subjektivním odstínem. Pojmenovává spíše vnitřní psychický problém. Kdežto termín *alteración/alteraciones* označuje

poškození či poruchu jako takovou, tedy poruchy fyzické (např. mozkové, genetické atd.). Na základě tohoto zjištění byl výraz *dificultad* překládán jako *postižení/obtíž* a výraz *alteración* jako *poškození/porucha*.

Př. 1: *Los TEA se pueden y se deben tratar, porque el tratamiento hace que los niños y niñas mejoren en sus **dificultades**.* (O, 19)

*Poruchy autistického spektra možné léčit je a léčit by se měly. Díky léčbě se totiž **obtíže** dětí mohou zmírnit.* (P, 9)

Př. 2: *La **alteración** que provoca el autismo y los Trastornos del Espectro Autista está ubicada en el cerebro.* (O, 16)

*Autismus i poruchy autistického spektra vznikají v důsledku **poškození** mozku.* (P, 7)

Condición vs. trastorno

Při překladu byly výrazy *condición* a *trastorno* používány synonymicky, navzdory tomu, že termín *condición* je výrazně obecnější než termín *trastorno*, který byl soustavně překládán jako *porucha*. Pro překlad výrazu *condición* by se nabízelo uplatnit výraz *stav*, toto označení by lépe odpovídalo vágnosti významu výrazu *condición*. Od této možnosti bylo v překladu nicméně upuštěno, neboť výraz *stav* působil v textu příznakově. Problém byl vyřešen na základě nahlédnutí do tematicky paralelních textů překladem obecného výrazu *condición* konkrétnějším výrazem *porucha/vada*.

Př. 1: *Para ningún padre es una situación sencilla saber que su hijo o hija tiene algún tipo de **trastorno**.* (O, 27)

*Pro žádného rodiče není snadné, když se dozví, že jeho dítě trpí nějakým druhem **poruchy**.* (P, 14)

Př. 2: *Muchas personas piensan que los TEA son una enfermedad, sin embargo no es del todo cierto ya que se sabe que los TEA tienen características más cercanas a **una condición** que a una enfermedad.* (O, 22)

*Mnoho lidí mylně považuje PAS za nemoc, uvážíme-li však jejich projevy, jako vhodnější než nemoc se jeví označení **porucha**.* (P, 12)

Tratamiento

Skutečný překladatelský problém představoval termín *tratamiento*, který se vztahovat jednak k léčbě medikací, jež tvoří součást komplexní léčby, jednak k léčebnému (tj. výchovně-vzdělávacímu) režimu jako takovému. Uplatnění překladu výrazem *léčba* nebo výrazem *léčebný režim* záviselo na kontextu. Kromě proměnlivosti překladu termínu na základě kontextu byly řešeny problematické konotace slova *léčba*. A priori je tento výraz spojován s nemocí, avšak v případě poruch autistického spektra nelze mluvit o nemoci, jak bylo v příručce několikrát zdůrazněno. Na základě konzultace s odborníkem byl nakonec termín *léčba* v překladu použit, neboť je v souvislosti s PAS v českém prostředí běžně uplatňován.

Př. 1: “¿Cuánto tiempo necesitará **tratamiento**?” (O, 48)

„Jak dlouho je třeba dodržovat **léčebný režim**?” (P, 31)

Výše uvedená otázka je otázkou dospělých sourozenců dítěte s PAS. Je zcela jisté, že je nezajímá pouze farmakologická léčba, ale léčba komplexní, tj. léčebný režim.

Př. 2: *Vosotros podéis enfrentar la realidad reconociendo que no tiene cura y centrad vuestra esperanza en **el tratamiento** que pueda mejorar la situación de vuestro hijo o hija.* (O, 19)

*Vědomí, že poruchy autistického spektra zcela vyléčit nelze, vám dovolí této skutečnosti čelit a vložit naději do **léčby**, která by mohla stav vašeho dítěte alespoň zlepšit.* (P, 9)

V tomto případě se termín *tratamiento* vztahuje primárně k medikaci, která by mohla utlumit některé nežádoucí projevy jedince (např. hyperaktivita, agrese atd.).

Reuniones de valoración

Překlad termín *reuniones de valoración* byl konzultován s odborníkem, neboť ve výchozím textu nebyl termín blíže specifikován a vysvětlen. V České republice se pro označení zmíněné reality užívá obvykle výraz *hodnotící schůzka*. Jedná se

o pravidelné návštěvy rodičů a dítěte s PAS u odborníka, jejichž předmětem je hodnocení pokroků či zhoršení, které u dítěte s PAS nastaly během dané doby. Na základě tohoto hodnocení jsou upravovány strategie výchovy a vzdělávání, případně může být předepsána medikace.

Př.: *Los hermanos pequeños deben saber que su hermano tiene actividades adicionales (visitas a médicos, terapias, **reuniones de valoración**, más actividades de aprendizaje en casa) que exigen vuestro tiempo y presencia. (O, 46)*

*Jeho malí sourozenci by měli vědět, že musíte být přítomni při některých speciálních aktivitách jejich sestry/bratra (návštěvy u lékaře, terapie, **hodnotící schůzky**, více učení doma), které zaberou váš čas. (P, 29)*

3.3.1.2 Substantiva vespolečná a obourodá

Kromě termínů bylo nutno řešit na lexikální rovině obourodost některých španělských substantiv. V textu se objevily dva druhy této problematiky. Jednu skupinu představovala substantiva v plurálu maskulina označující příslušníky obou rodů, druhou skupinu tvořila substantiva, jež mají shodný tvar pro oba rody. Český ekvivalent těchto výrazů obvykle složkou vespolečnosti či obourodosti nedisponoval, proto bylo nutno přistoupit k řešením, která se obvykle projevila drobnými zásahy do kotextu či syntaxe. Zmíněná problematika byla řešena např. u následujících výrazů:

Padre(s)

Problematika slova *padre* spočívá v jeho dvojznačnosti. Ve španělštině označuje jednak *otce*, jednak *rodiče*. Tato obojakost v češtině nefunguje. Tuto složku tedy v překladu nebylo možné zachovat, aniž by bylo výrazně zasaženo do autorského textu.

Př.: *Considerad que cuando hablamos de “**padre(s)**”, a lo largo de esta guía, nos estamos refiriendo a padre y madre en conjunto o a uno de vosotros en caso de que no tengáis pareja. (O, 11)*

*Pokud tedy v této příručce hovoříme o „**rodiči/rodičích**“, vězte, že se tak obracíme na otce i matku, nebo pouze na jednoho z vás, pokud nemáte partnera/partnerku.*

(P, 3)

Hermano(s)

V samotném překladu výrazu *hermanos* po lexikální stránce problém nespočíval. Lze ho přeložit zcela jednoduše jako *sourozenci*. Bude-li ale na překlad nahlíženo z pragmatického hlediska, ukáže se, že v českém prostředí se slovo *sourozenec* používá s mnohem nižší frekvencí než specifikovaná varianta *bratr/sestra*. Zejména v simulovaných otázkách sourozenců dětí s PAS bylo proto přikročeno k překladu výrazu *hermanos* specifikací *sestra/bratr*, ačkoli ani tato varianta dětskému slovníku zcela neodpovídá. Je ale nutné vzít v úvahu, že simulace dětských otázek je neúplná i v originále, nelze tedy v překladu užít výraz, který by sice lépe odpovídal realitě, ale neodpovídal stylu užitému v originálu.

Př.: *¿Por qué le ocurrió esto a mi **hermano**? (O, 44)*

*Proč se to mé **sestře/mému bratrovi** stalo? (P, 28)*

Pareja

Výraz *pareja* se překládá jako *druh/družka, partner/partnerka*. V češtině je třeba s ohledem na genderovou korektnost zmínit oba rody, ve španělštině stačí použít pouze tvar *pareja* označující jak muže, tak i ženu.

Př.: *¿MI **PAREJA** ESTÁ SINTIENDO LO MISMO QUE YO? (O, 42)*

*CÍTÍ SE MŮJ **PARTNER/ MOJE PARTNERKA** STEJNĚ JAKO JÁ?(P, 26)*

Výše uvedený případ má funkci nadpisu oddílu v rámci podkapitoly. O proti konvenci a úzu je prvně uveden záměrně výraz v maskulinu, neboť se předpokládá, že příručku bude patrně číst ve většině případů žena. Nicméně se jedná o příručku určenou oběma rodičům, proto je jako druhý v pořadí uveden i ženský tvar. Tomuto podnadpisu přímo předchází nadpis podkapitoly s názvem *La pareja*. V případě překladu tohoto nadpisu byl v souladu s nadpisovým územ zvolen obecný, genderově

nespecifikovaný nadpis *Partner*. Tato genderová obecnost je v textu uplatněna vždy, pokud je výraz obklopen dalšími obecnými výrazy.

3.3.1.3 Jazyková klišé

Vzhledem ke skutečnosti, že příručka kromě stylistické složky odborné obsahuje i složku popularizační, objevovala se v textu jazyková klišé (tj. ustálené slovní obraty jako fráze nebo idiomy, rčení, přísloví, pořekadla a pomocná slůvka, tzv. vycpávky, opakovaně užívané v určitých situacích). K jejich překladu bylo přistupováno dle América Ferrariho, který ve svém článku *Estereotipos lingüísticos y traducción* zmiňuje mj. možnost přizpůsobení jazykového klišé cílové kultuře, případně s přihlédnutím ke stylu, funkci a vnitrotextovým a vnětextovým faktorům jeho vynechání. V překladu byla jazyková klišé ve většině případů přizpůsobena české kultuře. Toto řešení bylo zvoleno z důvodu plynulosti a pochopitelnosti textu. Jazyková klišé zde mají funkci popularizační, nemají být nápadná a upoutávat na sebe pozornost čtenáře. Cílem překladatele tedy bylo převést jazyková klišé tak, aby působila přirozeně a čtenář se nad nimi nepozastavil. Strategie překladu bude ukázána na následujících příkladech.

Př. 1: *En eso no puedo ayudar porque yo lo vivo de una manera y tú lo vives de otra, te “**presto mi oreja**” cuando quieras, Llámame cuando lo necesites.* (O, 33)

*V tom pomoci nemůžu, protože to prožívám jinak než vy. Kdykoli **vás vyslechnu**, takže až budete potřebovat, tak mi zavolejte.* (P, 19)

V tomto případě došlo k nivelizaci a jazykové klišé bylo vynecháno. Takový postup se jevil v této situaci jako nejpřirozenější.

Př. 2a: *“Nos dijo (el especialista) que **no tirásemos la toalla** (...)”* (O, 34)

*„Řekl nám (lékař), **at’ se nevzdáváme**, (...)“* (P, 20)

Př. 2b: *Aunque tardéis tiempo **no tiréis la toalla**, pronto comenzarán a aparecer avances y lo veréis de forma diferente.* (O, 41)

*I když se vám bude zdát, že všechno zůstává dlouho na stejném bodě, **neházejte flintu do žita**, brzy se ukážou pokroky a všechno se vám bude jevit jinak.* (P, 25)

V obou výše uvedených příkladech se objevuje jazykové klišé *tirar la toalla*, jehož význam je *vzdát se*. V prvním případě byl překlad řešen nivelizací a vynecháním, neboť se jedná o reprodukci řeči odborníka, který by se v českých poměrech s největší pravděpodobností k užití výrazu *hodit flintu do žita* neuchýlil. V druhém případě nicméně došlo k adaptaci jazykového klišé české kultury a možnostem vyjádření, které nabízí čeština.

Př.3: Ponerse las pilas a nivel familiar, teniendo expectativas realistas y a corto plazo. (O, 41)

Dělejte si jen na krátkodobé, realistické vyhlídky a jako rodina chyt'te druhý dech. (P, 25)

V tomto případě došlo k přizpůsobení jazykového klišé cílové kultury, neboť se jedná o citaci promluvy matky dítěte s PAS a jazykové klišé zapadá do promluвовého rejstříku.

3.3.2 Rovina syntaktická

3.3.2.1 Souvětí, odstavec, organizace informačních jednotek

Z hlediska syntaktického je povaha češtiny a španělštiny značně rozdílná. Tato rozdílnost se obecně promítá do průměrné délky větných celků, užití polovětných vazeb a gerundiálních konstrukcí a odlišných kohezních prostředků (ve španělštině lze užít jako kohezní prostředek i člen atd.). Španělské věty jsou obecně delší a komplexnější než české věty (podrobněji viz oddíl 3.1.3.6). Přestože v syntaxi komunikátu byla patrná snaha autora o vytvoření jednodušších, kratších vět, které by nekomplikovaly porozumění, v překladu bylo nutno přistoupit k dělení některých delších souvětí do kratších větných celků, které by čtenáři usnadnily porozumění souvislostem.

*Př.: Cuando se dice “Trastornos del Espectro Autista” o TEA se trata de abarcar el conjunto de trastornos que forman el grupo total de **alteraciones**, por lo que TEA es la expresión que usaremos en adelante para referirnos a la condición de vuestro hijo o hija. (O, 16)*

*Zastřešujícím výrazem „poruchy autistického spektra“ nebo PAS rozumíme celkovou skupinu anomálií vznikajících na základě souboru **poruch**. Proto budeme*

v souvislosti s diagnózou vašeho dítěte na dalších stránkách příručky užívat právě termín PAS. (P, 7)

Úpravy byly v překladu provedeny i na úrovni odstavce. Jeden odstavec v originálu mnohdy odpovídal jednomu rozsáhlému souvětí. Vzhledem k charakteru češtiny (např. možnosti flexe) a její tendenci ke kondenzaci informací v odborném, příp. populárně naučném stylu byl překlad souvětí cca o třetinu kratší. Vznikaly tedy často odstavce o průměrném rozsahu 1-1,5 řádku. Text působil neuspořádaně a rozsekaně, navíc se přemíra strukturace negativně projevila na koherentnosti a srozumitelnosti textu. S ohledem na tematické celky a právě koherenci textu byly některé odstavce spojeny. Pro ilustraci budou níže uvedeny konkrétní případy.

Př. 1: En este capítulo queremos abordar vuestros sentimientos en relación a lo que os está sucediendo a vosotros y a vuestro hijo o hija.

Para ningún padre es una situación sencilla saber que su hijo o hija tiene algún tipo de trastorno. Hay muchos sentimientos y dudas que sobrevienen en esos momentos.

Muchos padres han sentido y experimentado emociones similares a las vuestras. Esos padres pueden compartir y entender todos vuestros temores y preocupaciones.

Por tanto, os aconsejamos buscar a otros padres o asociaciones de padres de las que recibir apoyo.

No hay una reacción “correcta” ante la situación que estáis viviendo, con lo cual, no os juzguéis duramente. Daos tiempo para comprender lo que sucede y para poder seguir adelante con optimismo. (O, 27)

Verze před stažením odstavců:

V této kapitole se budeme zabývat emocemi, které v nové životní situaci prožíváte.

Pro žádného rodiče není snadné, když se dozví, že jeho dítě trpí nějakým druhem poruchy. Dostaví se přívál emocí a pochyb.

Podobné pocity jako vy zažilo mnoho rodičů. A právě oni mohou chápat a sdílet vaše úzkosti a obavy.

Proto vám radíme, abyste vyhledali další rodiče v podobné situaci nebo asociaci rodičů, kteří by vás podpořili.

Na situaci, v níž jste se ocitli, neexistuje žádná „správná“ reakce, a proto k sobě nebudte tvrdí. Dejte si čas na to, abyste pochopili, co se děje, a mohli jít s optimismem dál. (P, 14)

Verze překladu po úpravě na úrovni odstavců:

V této kapitole se budeme zabývat emocemi, které v nové životní situaci prožíváte. Pro žádného rodiče není snadné, když se dozví, že jeho dítě trpí nějakým druhem poruchy. Dostaví se příval emocí a pochyb.

Podobné pocity jako vy zažilo mnoho rodičů. A právě oni mohou chápat a sdílet vaše úzkosti a obavy. Proto vám radíme, abyste vyhledali další rodiče v podobné situaci nebo asociaci rodičů, kteří by vás podpořili. Na situaci, v níž jste se ocitli, neexistuje žádná „správná“ reakce, a proto k sobě nebudte tvrdí. Dejte si čas na to, abyste pochopili, co se děje, a mohli jít s optimismem dál. (P, 14)

Jako první je uvedena verze překladu bez úprav na úrovni odstavců. Na první pohled je zřejmé, že struktura je příznaková a odpoutává pozornost čtenáře od obsahu textu. Druhá ukázka zobrazuje úsek textu po úpravě odstavců – pět odstavců bylo dle tematické návaznosti staženo do dvou.

Z důvodu vyššího stupně srozumitelnosti bylo na úrovni odstavce také přikročeno k reorganizaci informací. Vždy bylo ale dbáno na to, aby nedošlo ke změně nebo posunutí významu.

Př. 2: *Seguramente conocéis otros tipos de discapacidad, como **niños y niñas que nacen** ciegos, con dificultades sensoriales, con alteraciones genéticas, etc. **En el caso del autismo aún no se puede detectar la existencia de la alteración concreta desde el nacimiento.** (O, 16)*

Jistě se vám vybaví i další typy postižení, které jsou, na rozdíl od autismu, identifikovatelné hned po narození dítěte, například vrozená slepota, poruchy smyslových orgánů, genetické poruchy atd. (P, 7)

Ostatní změny na syntaktické úrovni vycházely ze syntakticko-gramatických rozdílů mezi španělštinou a češtinou – tj. slovosled, vyjádření španělských polovětných konstrukcí vedlejší větou či pomocí slovesa a příslovce atd. Tuto syntakticko-gramatickou rozdílnost lze demonstrovat na následujících příkladech.

Př.1: *Estas palabras pueden sonar muy complejas, pero queremos que vosotros las conozcáis para que podáis manejarlas **dependiendo** del caso de vuestro hijo.*

Tyto názvy mohou vypadat poněkud složitě, ale chceme, abyste je znali a uměli je správně používat v závislosti na diagnóze svého dítěte. (P, 7)

V tomto případě došlo k překladu gerundia předložkovou substantivní vazbou. Z hlediska překladatelských metod lze postup klasifikovat jako slovně-druhovou transpozici.

Př. 3: *Algunos padres comentan que sí existen cambios en la vida de pareja, la mayoría relacionados con tener que dedicar más tiempo a las actividades del hijo, por lo que la clave es crear **momentos para estar juntos** vosotros como pareja. (O, 42)*

*Podle některých rodičů ano. Většina změn souvisí s tím, že věnujete více času dítěti, klíčové je tedy udělat si **chvilu jen pro vás dva**. (P, 26)*

Příklad č. 3 dokazuje rozdílné užití lexikálních a syntaktických prostředků pro popis téže reality. První věta v překladu byla přeložena uvedeným způsobem z důvodu koherence textu – jedná se o první větu odstavce, který navazuje coby odpověď na otázku v nadpisu. Dále je zřejmé, že ve španělštině převládá tendence ke slovesnému vyjádření, zejména k uplatňování infinitivů. Čeština problém řeší flexí substantiv situovaných často v pozici přívlastku či převedením infinitivního vyjádření na vedlejší větu.

3.3.3 Rovina mimojazyková a formální

3.3.3.1 Odrážky

V příručce se často vyskytují odrážkové pasáže. Heslovitost a strukturovanost sdělení napomáhají jasnému porozumění podávané informaci. Forma vyjádření informace však v rámci odrážek v originále není sjednocena – objevují se vyjádření větná i nevětná. Věta i heslovité vyjádření byly shodně započaty velkým písmenem a ukončeny tečkou. V překladu byla tato nejednotnost formy zachována, neboť její sjednocení by vyžadovalo hlubších zásahů do stylizace textu a hraničila by s přepisováním a vylepšováním originálu. Na úrovni formální bylo v překladu řešeno započetí odrážky velkým či malým písmenem a její ukončení. Nabízely se dvě možnosti – na začátku velké písmeno, na konci tečka, nebo začít malým písmenem a tečku vložit až za poslední odrážku odrážkového bloku. Při řešení tohoto problému bylo přikročeno ke zmapování řešení této problematiky v typologicky paralelních textech. Ukázalo se, že častěji se za odrážkou objevuje malé písmeno a tečka se píše až za poslední položku odrážkového bloku. Tato varianta byla následně z uзуálného důvodu uplatněna i v překladu. Pro dokumentaci bude uveden příklad.

Př. 1: *Un niño o niña con un Trastorno del Espectro Autista muestra las siguientes características:*

- *Alteraciones o dificultades en las características de su comunicación y lenguaje:*
 - *Retraso o ausencia de palabras y lenguaje oral.*
 - *Les resulta difícil iniciar o terminar una conversación.*
 - *Utilizan palabras de manera repetitiva o sin relación entre sí.*
 - *Está alterada la capacidad para jugar de manera espontánea. Algunos niños y niñas no tienen desarrollado el juego de imitación.*
 - *La cantidad de palabras que el niño o niña es capaz de usar para expresar sus deseos es baja.*
 - *El juego y el lenguaje no son los esperados para su edad. (O, 17)*

Poruchy autistického spektra se u dítěte projevují následujícím způsobem:

- *Poruchy nebo obtíže v oblasti komunikace a řečového vývoje:*
 - *opožděný vývoj řeči či její úplná absence,*

- *obtíže se započítím či ukončením konverzace,*
- *opakované užívání stejných slov nebo slov, která spolu vzájemně nesouvisejí,*
- *neumí si spontánně hrát, u některých dětí není rozvinuta schopnost hry nápodobou,*
- *malá slovní zásoba pro vyjádření svých přání,*
- *způsob hraní a řeč neodpovídají věku dítěte. (P, 7–8)*

3.3.3.2 Uvozovky

Ve výchozím textu jsou použity uvozovky v následujících případech: grafické vyznačení citace, vyznačení přímé řeči, vyznačení výrazu, který stylisticky neodpovídá zbytku textu, a vyznačení ironie. Užití uvozovek bylo v překladu přizpůsobeno českým normám. Uvozovky, které jsou v originále, se tedy nemusí v překladu objevit a naopak. Význam výrazu může být odstíněn lexikálně pomocí výrazu *tzv.* či ironický podtext vyplývá z kontextu. Při překladu citací rodičů dětí s PAS byly uvozovky graficky vyznačující tuto citaci zachovány. Pro ilustraci budou níže uvedeny příklady překladů, při nichž došlo v užití uvozovek oproti originálu ke změně:

Př. 1: *La mayoría de los padres tienen sentimientos iniciales de miedo, confusión, rabia y ansiedad. También describen haber sentido:*

– *Deseos de que “esto no esté sucediendo”.*

(...)

– *Incredulidad frente a lo que le pasa a su hijo: “esto no le puede suceder”.*(O, 28)

Většina rodičů z počátku pociťuje strach, nejistotu, vztek a úzkost. Popisují také, že:

- *si přáli, aby to byl jen zlý sen,*

(...)

- *nechtěli věřit tomu, že by se to mohlo stát jejich dítěti, (P, 15)*

Př. 2: *La expresión **Trastorno del Espectro Autista** o TEA es el término con el que se conoce a un conjunto de dificultades y alteraciones que afectan al desarrollo infantil.* (O, 16)

Výraz „porucha autistického spektra“ neboli PAS je termín, který označuje soubor poruch a poškození mozkových funkcí ovlivňujících vývoj dítěte. (P, 6)

V uvedeném případě byly uvozovky použity pro grafické vyznačení termínu. Ve španělštině tuto funkci vydělení výrazu z ostatního textu plní počáteční velké písmeno u výrazu *Trastorno*.

Př. 3: *El grado de estas dificultades varía mucho de un niño a otro, por lo que se habla de un “**espectro**”, es decir, de diferentes grados de alteración, existiendo niños y niñas con mayores y menores dificultades en su desarrollo.* (O, 16)

Stupeň postižení jedince se liší případ od případu, existují děti s lehčími a těžšími formami vývojového postižení, proto se hovoří o tzv. spektru neboli souboru poruch různého stupně. (P, 6–7)

V příkladu č. 3 došlo k nahrazení uvozovek výrazem *tzv.*, který uživatelsky lépe zapadal do povahy textu v příručce.

3.3.4 Typologie překladatelských posunů

Tato kapitola bude věnována stručné analýze vybraných překladatelských posunů, ke kterým při překladu záměrně došlo. Analyzovány budou pouze vybrané příklady, na kterých by měla být demonstrována práce překladatele. Klasifikace primárně vychází z typologie překladatelských posunů Josefa Dubského (1988), ale je dále rozpracována. Překladatelské posuny budou rozděleny do následujících kategorií: transpozice, kondenzace, diluce, zeslabování, explicitace a modulace. U každého postupu bude uveden alespoň jeden příklad doplněný komentářem.

3.3.4.1 Transpozice

Transpozice je překladatelský postup, při němž je týž sémantický obsah vyjádřen v cílovém textu jinou gramatickou kategorií než v originále. Dochází k ní

často v důsledku skutečnosti, že španělština patří mezi jazyky analytické, kdežto čeština mezi jazyky flektivní. Tento postup byl při překladu využíván hojně. Transpozice bude ukázána na následujících příkladech:

Př. 1: – *La capacidad para iniciar juegos y compartir sus intereses con otros niños o adultos es baja.* (O, 17)

- *snížená schopnost započítí hry a sdílení svých zájmů s dalšími dětmi nebo dospělými,* (P, 8)

Př. 2: *¿QUÉ PODEMOS HACER PARA SENTIRNOS MEJOR?* (O, 30)
CO DÉLAT, ABYCHOM SE CÍTILI LÉPE? (P, 17)

V příkladu č. 2 se jedná o syntaktickou transpozici, při níž bylo infinitivní vyjádření nahrazeno vedlejší větou.

3.3.4.2. Kondenzace

Kondenzace spočívá ve vyjádření téhož sémantického obsahu menším počtem lexikálních jednotek, než tomu je v originále. Tento postup byl při překladu uplatňován velice často a měl za následek výraznou restrukturalizaci textu na úrovni odstavců. Tato skutečnost vychází z rozdílnosti španělštiny a češtiny a z jejich lexikálních a syntaktických možností, které byly podrobněji analyzovány v předchozích kapitolách.

Př. 1: *Como veis, existen múltiples formas de obtener apoyo.* (O, 33)

Jak vidíte, existují různé formy podpory. (P, 20)

Př. 2: *Seguramente conocéis otros tipos de discapacidad, como niños y niñas que nacen ciegos, con dificultades sensoriales, con alteraciones genéticas, etc. En el caso del autismo aún no se puede detectar la existencia de la alteración concreta desde el nacimiento.* (O, 16)

Jistě se vám vybaví i další typy postižení, které jsou, na rozdíl od autismu, identifikovatelné hned po narození dítěte, například vrozená slepota, poruchy smyslových orgánů, genetické poruchy atd. (P, 7)

3.3.4.3. Diluce

Jedná se o překladatelský postup, při kterém dochází k rozšíření výchozího textu, tzn. že obsah jednoho slova ve výchozím jazyce je vyjádřen v cílovém jazyce více slovy. Tento postup vychází opět z rozdílné struktury jazyků a z jejich odlišných možností pro vyjádření dané skutečnosti. V překladu docházelo k diluci často na základě snahy o dosažení genderové korektnosti, která je ve výchozím textu zachována. Některé příklady diluce jsou uvedeny v oddíle 3.3.1.2.

3.3.4.4. Zeslabování

Na základě skutečnosti, že španělská kultura se velmi liší od české v oblasti temperamentu, vyjadřování emocí a způsobu vyjadřování se jako takovém (podrobněji viz kapitola o pragmatice v překladu), bylo nutno při překladu přikročit k zeslabování některých emotivních pasáží a vět. K tomuto posunu vzniklému v důsledku užití zmíněného překladatelského postupu došlo s ohledem na mentalitu českého příjemce. Pokud by k zeslabení nedošlo, text by byl v českém prostředí nepublikovatelný jako populárně-naučný. Silná expresivní složka by způsobila degradaci složky odborné a referenční a publikace, která by vznikla, by byla pravděpodobně jen stěží využitelná v praxi. V některých částech textu došlo k zásahům pouze lehkým, jiné části byly upraveny výrazněji. V několika případech došlo k úplnému vynechání pro cílovou kulturu nevyhovující lexikální jednotky. Pro ilustraci bude uvedeno několik příkladů:

Př. 1: *Esta guía ha sido escrita para vosotros, padre y madre, por lo que os daréis cuenta que nos referimos a vosotros en plural porque sabemos que sois dos personas con inquietudes, preocupaciones, dudas e intereses.* (O, 11)

Všimněte si, že se v této příručce na matku a otce obrácíme v množném čísle, neboť tato příručka byla napsána pro vás, pro oba rodiče. Víme totiž, že starosti, obavy, pochyby i zájem sdílíte. (P, 3)

V uvedeném příkladu došlo k oslabení funkce konativní a emotivní. Bylo zcela vynecháno přímé oslovení čtenáře „maminko a tatínku“, neboť by v cílovém textu působilo velmi příznakově. Dalším důvodem zeslabení textu byla pozice odstavce na samém začátku příručky, kam čtenář zcela jistě nahlédne jako první a na jejímž základě si udělá první názor na příručku.

Př. 2: “*Nos dijo (el especialista) que no tirásemos la toalla, (...)*” (O, 34)

„*Řekl nám (lékař), at’ se nevzdáváme, (...)*“ (P, 20)

V této citaci matky holčičky s PAS došlo při překladu k oslabení idiomatické složky promluvy, neboť se jedná o reprodukci názoru lékaře. Zachování idiomu by v tomto případě působilo příznakově.

3.2.4.5 Explicitace

Při explicitaci dochází k vyslovení sémantického obsahu, který je ve výchozím textu obsažen implicitně. V překladu docházelo k explicitaci v zájmu dosažení koherentnosti cílového textu. Pro ilustraci následují příklady níže:

Př. 1: *¿NUESTRO HIJO O HIJA PODRÁ APRENDER?* (O, 20)

BUDE SE NAŠE DÍTĚ MOCT UČIT NOVÝM VĚCEM? (P, 10)

Na základě příkladu č. 1 je demonstrována explicitace. V tomto případě bylo uchýlení se k explicitaci nutné v zájmu zachování gramatické a syntaktické správnosti, neboť sloveso *učit se* zde vyjadřuje doplnění předmětem.

Př. 2: *¿ES POSIBLE SUPERARLO?, ¿QUÉ PODEMOS HACER PARA SENTIRNOS MEJOR?* (O, 30)

JE MOŽNÉ TO VŠECHNO PŘEKONAT? CO DĚLAT, ABYCHOM SE CÍTILI LÉPE? (P, 17)

V uvedeném překladu došlo k drobné explicitaci v důsledku snahy o zvýšení koherence textu a jeho celkové plynulosti. V tomto případě došlo v rámci explicitace i k nepatrnému zesílení sémantického obsahu.

Př. 3: *La mayoría de los padres han vivido momentos iniciales de confusión, impotencia, ira, rabia y la sensación de perder el control de la situación.* (O, 34)

Počáteční pocity nejistoty, bezmoci, zlosti nebo vzteku a dojem, že ztrácí půdu pod nohama, si prožila většina rodičů dětí s PAS. (P, 20)

V tomto případě byla do překladu explicitně doplněna specifikace množiny rodičů. Tuto specifikaci ve výchozím textu zajišťuje člen určitý *los*, čeština musí specifikovat lexikálně. Pokud by k explicitaci a doplnění informace nedošlo, došlo by na sémantické rovině k posunu, význam tvrzení by byl *většina všech rodičů*, tedy rodičů zdravých dětí i dětí s PAS.

3.3.4.6 *Modulace*

Modulace je překladatelský postup, při němž překladatel obmění výpověď na základě změny úhlu pohledu na skutečnost. Modulaci je často nutno provést v případě, že se ve výchozím textu vyskytuje obrat, kterým cílový jazyk nedisponuje (např. opisné vazby aj.). Vybrané případy modulace budou znázorněny následujícími ukázkami:

Př. 1: *Aproximadamente, sólo uno de cada cuatro tiene inteligencia normal.* (O, 20)

Mentální retardací trpí až 75 % dětí s PAS. (P, 10)

V uvedeném příkladu došlo k modulaci s přihlédnutím k úzu, jakým jsou obvykle uváděny statistické hodnoty v příručkách. Údaje v procentech bývají uplatňovány častěji než proporční údaje ve stylu X z počtu Y. V ukázce nicméně došlo k modulaci dvojnásobné, kromě číselného údaje byla změněna i perspektiva náhledu na skutečnost – číselný údaj týkající se dětí s normální inteligencí byl zaměněn za údaj vypovídající o dětech trpících mentální retardací. Tato změna úhlu pohledu byla provedena za účelem vyhnutí se pojmu *normální intelligence*, neboť je tento pojem velice vágní, či neobratnému vyjádření „25 % dětí je **normálních**“. Toto vyjádření by mohlo obsahovat negativní konotace. Dvojnásobná modulace tedy byla provedena, po zvážení všech možností, zcela záměrně.

Př. 2: *¿QUÉ PODRÍAN PREGUNTARNOS SUS HERMANOS ADOLESCENTES?*
(O, 46)

NA CO BY SE VÁS MOHLI ZEPTAT DOSPÍVAJÍCÍ POTOMCI? (P, 30)

V příkladu č. 2 byl z důvodu sjednocení dvou perspektiv obsažených ve větě změněn výpovědní úhel pohledu. Ve výchozím textu se výraz *dospívající sourozenci* sémanticky vztahuje k dítěti s PAS, spojení *zeptat se vás*, se naopak sémanticky váže

k rodičům. V cílovém textu se proto oba konstituční prvky výpovědi vztahují k témuž subjektu, tj. k rodičům, a proto byl uplatněn výraz *potomek*.

3.4 Pragmatika v překladu – řešení dalších překladatelských problémů

Při překladu hrála pragmatická složka významnou roli a měla za následek nejvíce zásahů do textu, od těch méně významných až po zcela zásadní. Vzhledem k tomu, že výchozí text je text populárně-naučný, který má sloužit jako příručka pro laiky (konkrétně pro jedince, kteří se ocitli ve specifické, těžké životní situaci), bylo nutno podřídít vše právě pragmatickému faktoru. V této kapitole budou rozebrány vybrané problémy pragmatického rázu, konkrétně půjde o problematiku oslovování příjemce textu, návaznost odpovědí v textu na otázky v nadpisu a zachování jednotnosti v rámci textu.

3.4.1 Oslovování příjemce

Mezi zásadní problémy, které bylo při překladu potřeba vyřešit, se řadilo i oslovení příjemce a kontakt s příjemcem cílového textu jako takový. Ve výchozím textu se autor textu k příjemci obrací v 2. osobě singuláru, tj. tykáním. Tento způsob oslovování je ve výchozí kultuře zcela běžný. Odpovídá otevřené jižanské povaze Španělů. Tykání zde nespočívá na stejné zdvořilostní rovině jako v českém prostředí.

V českém prostředí se v těchto souvislostech mluví o tzv. řečové etiketě. (Hirschová; 2013). Podle Hirschové dochází ke specifické modifikaci aktu promluvy v důsledku rozdílných sociálních rolí účastníků komunikace. Tento způsob referování specificky podmíněné sociálními rolemi komunikantů, tj. sociální deixe, se v každé kultuře liší na základě faktorů kulturně historických. Vliv na způsob referování má i komunikační sféra a typ řečového jednání. Dle Hirschové (2013; 105) volba prostředku sociální deixe je záležitostí mluvčího, a to na základě jeho znalostí a zkušeností s typy komunikačních situací, dále pak na základě pragmatických presupozic k adresátovi. Sociální deixi determinuje tzv. sociální distance účastníků komunikace. Pokud je vztah mezi vysílatelem a adresátem komunikátu charakterizován větší sociální distancí a nejedná se o komunikaci probíhající mezi rovnocennými účastníky se stejnou nebo blízkou sociální rolí, bude na místě užití formálnějšího oslovení – vykání.

Ve španělské kultuře je podle studií Diany Bravo a Antonia Brize (2004) taktéž determinující vnímání sociální distance a stupně kolegiality mezi účastníky komunikace, tj. jejich blízkost na rovině sociální nebo funkční, blízkost na rovině

získaných životních zkušeností. Dále způsob komunikace určuje také daný kulturní kontext a situace, cíl komunikace atd. Diana Bravo a Antonio Briz (2004) dokonce navrhuji rozlišovat kultury založené na vzájemném odstupu mezi lidmi a kultury založené na vzájemné blízkosti mezi lidmi. Španělskou kulturu řadí do poslední zmíněné skupiny. Česká kultura by patřila naopak do první zmíněné. Kultury založené na blízkosti mezi lidmi tíhnou k širšímu užívání tykání či jiné formě odpovídající tomuto zdvořilostnímu stupni oslovení. Naproti tomu kultury, v nichž je přirozenější větší interpersonální distance, šířeji užívají vykání. Ve španělské kultuře se zdvořilost v rámci tykání vyjadřuje lexikálními prostředky nebo modalitou, relevantním faktorem je i tón řeči a proxemická vzdálenost mezi účastníky komunikace.

Po uvážení kulturních rozdílů mezi oběma kulturami bylo v cílovém textu přikročeno k modifikaci způsobu oslovování – tykání bylo v souladu se zdvořilostním územ převedeno na vykání, tedy oslovování příjemce textu ve 2. osobě plurálu. Zmíněná modifikace nebyla provedena pouze v hlavním textu, uskutečnila se i v rámci citací rodičů dětí s PAS, a to navzdory skutečnosti, že na modifikace graficky vyznačených citací osob je obvykle nahlíženo jako na chybu či nedůslednost překladatele. V tomto případě by ale tykání v citacích působilo v kontextu celé příručky příznakově a strhávalo by na sebe nežádoucím způsobem pozornost čtenáře. Změna provedená v citacích je tedy z pragmatického a funkčního důvodu zcela opodstatněná. Pro demonstraci provedené změny bude uveden příklad.

Př. 1: “*Cuanto más **sabes** sobre el tema y sobre cómo **puedes** ayudar a tu hija **vas** estando menos preocupada y lo **vas** afrontando mejor.*”

(*Madre de una niña de 4 años, Ávila*) (O, 15)

„Čím víc toho **víte** o problematice PAS a o tom, jak **můžete** své dceři pomoci, tím méně **máte** obav a vše **zvládáte** lépe.“

(*Matka 4leté holčičky, Ávila*) (P, 6)

V příkladu je příjemce výchozího textu oslovován 2. osobou singuláru, tj. *ty*, jedná se tedy o tykání. V překladu je příjemci vykáno. Na základě způsobu oslovování adekvátního populárně-naučnému textu, který obsahuje jistý stupeň odbornosti, se získává distance od příjemce a důvěryhodnost informací v textu.

3.4.2 Návaznost odpovědí v textu na otázky v nadpisu

Příručka je koncipována jako dialog mezi autorem a příjemcem. Objevuje se zde struktura založená na otázce ve funkci nadpisu podkapitoly a textu kapitoly s funkcí odpovědi na otázku. V zájmu zachování této dialogické struktury a textové koherence bylo nutno dbát na skutečnost, že první věta v počátečním odstavci podkapitoly musí na otázku přímo navazovat, jako by se jednalo o skutečný dialog. Na základě toho došlo v překladu k drobným úpravám těchto prvních vět. Způsob překladatelovy práce bude ukázán na následujícím příkladu:

Př.: *¿HABRÁ ALGÚN CAMBIO EN NUESTRA VIDA DE PAREJA?*

Algunos padres comentan que sí existen cambios en la vida de pareja, la mayoría relacionados con tener que dedicar más tiempo a las actividades del hijo, por lo que la clave es crear momentos para estar juntos vosotros como pareja. (O, 42)

ZMĚNÍ SE NĚJAK NÁŠ PARTNERSKÝ ŽIVOT?

Podle některých rodičů ano. Většina změn souvisí s tím, že věnujete více času dítěti, klíčové je tedy udělat si chvíli jen pro vás dva. (P, 26)

3.4.3 Zachování jednotnosti v textu

V zájmu zachování textové koherence a koheze je v komunikátu nutno sjednotit všechny prvky stejného druhu. Po analýze výchozího textu bylo zjištěno, že celková kvalita sepsání příručky není příliš vysoká. V textu se objevuje nejednotnost v užívání hesel a vět v odrážkách, ve způsobu uvádění měst, z nichž pocházejí autoři citací, nebo v užívání slovesných osob. Tyto nedostatky byly v překladu z důvodu posílení koheze textu opraveny a sjednoceny. Ostatní stylistické neobratnosti opravovány a vylepšovány nebyly, aby nedošlo místo překladu k sepsání zcela nového textu pouze vycházejícího z textu originálu.

3.4.3.1 Nejednotnost v užívání hesel a vět v odrážkách

Ve výčtových částech výchozího textu znázorněných odrážkami se objevuje nejednotnost v užívání větného a heslovitého vyjádření, což ovšem nijak nenarušuje

soudržnost textu. Tato nejednotnost byla v překladu zachována, neboť snahy o sjednocení by znamenaly výraznější zásahy do textu ze strany překladatele. Zmíněná nejednota představuje spíše problém estetický než problém na úrovni koheze a koherence textu. Fenomén bude ukázán na následujícím příkladu.

Př.: Viz oddíl 3.3.3.1 příklad č. 1.

Přestože v překladu, jak bylo již zmíněno výše, zůstala zachována nejednotnost v nevětném a větném vyjadřování, heslo nebylo vždy překládáno nevětně a věta větně. Obsah odrážek byl přizpůsoben snaze vyjádřit obsah každé odrážky v cílovém jazyce co nejjasněji, tzn. zachovat účel uplatnění odrážek v textu.

3.4.3.2 Nejednotnost ve způsobu uvádění měst

Ve výchozím textu došlo v několika případech ke změně způsobu uvedení místa pobytu autora citace. Většinou byl sledován model (Matka Xleté holčičky/chlapečka, název města). Tento model byl v překladu zachován ve všech případech a výjimky byly modelu přizpůsobeny opět spíše z důvodu estetického.

Př. 1: (*Madre de una niña de 7 años, viven en Palencia*) (O, 43)

(*Matka 7leté holčičky, Palencie*) (P, 26)

Př. 2: (*Madre de una niña de 3 años, Madrid*) (O, 41)

(*Matka 3leté holčičky, Madrid*) (P, 25)

3.4.3.3 Nejednotnost v užívání slovesných osob

Na několika místech se objevila ve výchozím textu nejednotnost ve volbě slovesných osob. Docházelo ke střídání 3. osoby singuláru a 3. osoby plurálu. Střídání osob v překladu zachováno nebylo a text byl opraven ve prospěch jedné z možností. Ke sjednocení bylo přistoupeno z důvodů upevnění koheze a koherence textu.

Př. *Es falso que...*

– *Son* así porque sus padres no les quieren.

– Nunca *miran* a los ojos.

- *Son* así porque son rebeldes. *Se comportan* así porque *quieren* llevar la contraria
- Si *tiene* progresos significa que ya *no tiene* TEA.
- Nunca *hablará*.
- Existen curas milagrosas.
- Por debajo de esos comportamientos raros, *es* un niño normal. (O, 21)

Není pravda, že:

- *Jsou* takové, protože je rodiče *nemají* rádi.
- Nikdy *se nedívají* do očí.
- *Jsou* takové, protože *jsou* vzpurné. *Jejich* chování je důsledkem vzdoru.
- Pokud *dělají* pokroky, znamená to, že už *nemají* PAS.
- Nikdy *nebudou* mluvit.
- Existují zázračné léčebné metody.
- Až na to podivné chování *jsou* to normální děti. (P, 11)

4. Závěr

Na první pohled jednoduchý výchozí text v sobě skrýval z hlediska problematiky překladu mnohá úskalí. Většina z nich byla pragmatického rázu, ale komplikace v překladu způsobovalo také lexikum – některé psychologické termíny výchozího jazyka se zcela nekryly s termíny cílového jazyka, jejich definice se v jistých detailech lišila. Bylo tedy nutno pátrat a objevit ekvivalent skutečný, nikoli pouze slovníkový. Úskalí se vyskytla i na stylistické a kompoziční úrovni textu. Aby text nepůsobil v prostředí cílové kultury příznakově, bylo třeba jej v rámci možností přizpůsobit stylistickým a kompozičním konvencím cílové kultury. V některých pasážích komunikátu bylo třeba vyrovnávat rozdíly mezi žánrově-stylistickými konvencemi populárně naučného textu a relativně neformálním vyjadřováním autorů výchozího textu.

Osou překladu byl funkční přístup překladatele s ohledem na rozdílné presupozice příjemce výchozího a cílového textu. Cílem překladatele nicméně nebylo komunikát zcela přizpůsobit výchozí kultuře, ale pouze vyvážit text do té míry, aby nepůsobil příznakově a svou formou či některými užitými prostředky neodpoutával pozornost příjemce od obsahu sdělovaných informací, ale zároveň aby zůstal zachován autorský styl a funkce komunikátu. Zda došlo k naplnění stanoveného cíle, překladatel nemůže posoudit, neboť tuto zpětnou vazbu může poskytnout pouze čtenář.

Bibliografie

Paralelní texty

STRAUSSOVÁ, Romana a Monika KNOTKOVÁ. *Průvodce rodičů dětí s poruchou autistického spektra: jak začít a proč*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 135 s. ISBN 978-80-262-0002-4.

Texty s obdobnou tematikou

ŘÍHOVÁ, Alena a kol. *Poruchy autistického spektra: (pomoc pro rodiče dětí PAS)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011 90 s. ISBN 978-80-244-2677-8.

APLA. *Portál o autismu: Poruchy autistického spektra* [online]. 2007 [cit. 2014-05-21]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/poruchy-autistickeho-spektra/2.html>

Zdroje pro komentář

BÁEZ SAN JOSÉ, Valerio, DUBSKÝ Josef, KRÁLOVÁ Jana. *Moderní gramatika španělštiny*. Fraus. 1999. 246 s. ISBN 80-7238-054-0

BRAVO, Diana a Antonio BRIZ GÓMEZ. *Pragmática sociocultural: estudios sobre el discurso de cortesía en español*. 1.a ed. Barcelona: Editorial Ariel, 2004, xviii, 397 p. ISBN 84-344-8258-4.

ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003, 342 p. ISBN 80-866-4200-3.

DUBSKÝ, J. *Capitulos de estilística funcional comparada: Kapitoly z porovnavací funkční stylistiky*. Praha: Statní pedagogické nakladatelství, 1988, 72 s.

EL INICO: *EL INICO*. In: [online]. [cit. 2014-08-07]. Dostupné z: <http://inico.usal.es/c44/el-inico.aspx>

FERRARI, Américo. Estereotipos lingüísticos y traducción. *Hieronymus Complutensis: revista del Instituto Universitario de Lenguas Modernas y Traductores*. 1998, roč. 1998, 6-7, s. 25-34. 1135-304 X.

HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Vydání druhé, V Karolinu první, doplněné. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, 335 pages. ISBN 80-246-2233-5.

HOFFMANNOVÁ, Jana. Stylistika aVyd. 1. Praha: TRIZONIA, 1997.

HRBÁČEK, Josef. *Nárys textové syntaxe spisovné češtiny*. 1. vyd. Praha: Trizonia, c1994, 134 s. Jazykové příručky. ISBN 80-855-7351-2.

KRÁLOVÁ-KULLOVÁ, Jana. *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012, 145 s. ISBN 978-80-7308-404-2.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012, 367 s. ISBN 978-808-7561-157.

MIKLÁŠ, Michal. *Základní typografická pravidla*. In: [online]. [cit. 2014-08-07]. Dostupné z: <http://www.gjszlin.cz/ivt/esf/ostatni-gdm/zakladni-typograficka-pravidla-a-jejich-uplatneni.pdf>

NORD, Christiane. *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. 2nd ed. New York: Rodopi, 2005, vii, 274 s. Amsterdamer Publikationen zur Sprache und Literatur, 94. ISBN 90-420-1808-9.

OBDRŽÁLKOVÁ, Vanda. *Odstavec jako kognitivní jednotka výstavby neliterárních textů*. Praha, 2013. Dostupné z:http://ckis.cuni.cz/F/?func=direct&doc_number=001604157&local_base=CKS01&format=999. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav translatologie. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jana Králová, CSc.

POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975.

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 199 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3069-1.

Slovníky a jiné příručky

LINGEA. *Lexicon 5 Španělský velký slovník*. Počítačový program, 2003.

Ortografía de la lengua española. Ed. rev. por las Academias de la Lengua Española. Madrid: Espasa, 1999, 162 s. ISBN 84-239-9250-0.

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Diccionario de la lengua española* [online]. Vigésima segunda edición. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z: <http://www.rae.es/rae.html>

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ, AV ČR. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2012-05-25]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

Příloha – výchozí text